

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Dženita Alibabić

**SOCIALNO VKLJUČEVANJE IN INTEGRACIJA OTROK
PRISELJENCEV V OSNOVNI ŠOLI**

Magistrsko delo

Ljubljana, december 2019

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Dženita Alibabić

Naslov magistrske naloge: Socialno vključevanje in integracija otrok priseljencev v osnovni šoli

Kraj: Ljubljana

Leto: 2019

Število strani: 88

Število prilog: 26

Mentorica: Izr. prof.dr. Jelka Zorn

Ključne besede: otrok, šola, učenci priseljenci, socialno vključevanje, integracija, dnevni center, stigma, diskriminacija

POVZETEK:

Vzgojno-izobraževalni sistem ima zagotovo eno ključnih vlog v procesu integracije migrantskih otrok v državi gostiteljici. Šola je med drugim tudi prostor, kjer se odvija proces socializacije. Država lahko z ustreznimi politikami in ukrepi na področju izobraževanja bistveno pripomore k uspešnejšemu vključevanju migrantskih otrok v šolski sistem in k njihovi hitrejši vsestranski integraciji v novo okolje. (Bešter, Medvešek, 2010).

Za temo integracije in vključevanja otrok priseljencev v osnovno šolo, sem se odločila, ker je tematika priseljencev v Sloveniji vedno aktualna, in čeprav so si pristojni prizadevali izboljšati integracijo otrok priseljencev v izobraževalnem procesu, lahko rečemo, da se stvari niso spremenile na bolje. Kot študentko, ki se je preselila v Slovenijo, in kot pripadnico etnične manjšine me zelo zanima proces integracije priseljencev, posebej integracija učencev v novo okolje, saj se v izobraževalnem procesu pogosto srečajo s stigmatiziranjem in diskriminacijo.

Ko sem bila prostovoljka v dnevnem centru za otroke, sem opazila, da nekateri učenci priseljenci niso bili zadovoljni s tem, kako so bili sprejeti v svoji novi šoli, njihove potrebe niso bile zadovoljene, niso bili zadovoljni s tem, kako ob njihovih težavah pri integraciji in vključevanju ravnaajo učitelji in svetovalna služba.

Namen in cilj moje raziskave sta prikazati, kakšno je dejansko stanje med učenci priseljenci v šoli, in način, kako so na področju integracije in vključevanja učencev v novo okolje ravnali v času prihoda bosanskih beguncev v Slovenijo. Zanimalo me je, kako šola dejansko lahko izboljša celotno situacijo in poskrbi za boljšo klimo za učence priseljence v šoli. Predvsem so me zanimala mnenja zaposlenih v šoli, njihove dosedanje izkušnje in razmisleki ter mnenja o tej problematiki, kako je bilo v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, kakšno je trenutno stanje na področju integracije in vključevanja otrok priseljencev v šolo, kaj zaposleni mislijo o tem, kako bi lahko stanje na tem področju izboljšale.

Key words: child, school, migrants, social integration, daily care center, social work, stigma, discrimination

SUMMERY:

The educational system plays a key role in the integration process of migrant children in the host country. The school is the place where socialization takes place. Through appropriate policies and measures in the field of education, the state can significantly contribute to the successful integration. I chose this topic of integration of immigrant children in Slovenia in school, because it is always present and although much has been done to improve the integration many things still have not changed for better.

As a foreign student who also came to Slovenia, I am very interested into process of integration, especially immigrant students who face stigma and discrimination in the educational process. As a volunteer at daily care center for immigrant students, I noticed that a lot of them were not satisfied with school, how they are treated, they had problems integrating in a new environment. The purpose of my research is to show actual situation of migrant students in school, I am interested in the opinions of employees at the school, their experience and reflections so far, as well as their opinion on the situation, how it used to be before and how is the current situation, what they think about how things could be improved.

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Dženita Alibabić

**SOCIALNO VKLJUČEVANJE IN INTEGRACIJA OTROK
PRISELJENCEV V OSNOVNI ŠOLI**

Magistrsko delo

Mentorica: Izr.prof. dr. Jelka Zorn

Ljubljana, december 2019

Zahvala

Zahvalila bi se svoji družini, prijateljem, ker so ob meni zmeraj, ko jih potrebujem. Prav tako pa mi ne glede na vse zmeraj stojijo ob strani tudi takrat, ko bi sama že obupala.

Prav tako bi se rada zahvalila mentorici, dr. Jelki Zorn, ker mi je vedno nudila pomoč in nasvete pri pisanju in realizaciji magistrskega dela.

Zelo rada pa bi se zahvalila vsem učiteljicam, socialnim delavkam, ki so bili pripravljeni spregovoriti o socialnem vključevanju in integraciji učencev priseljencev v osnovni šoli, so bili pripravljeni svoje osebne izkušnje deliti z mano in širšo družbo, in so potem sodelovali pri moji raziskavi.

PREDGOVOR

Osnovna šola učencu priseljencu predstavlja prve stike v novem, tujem okolju, in mu pri tem zagotavlja vključenost v vzgojno-izobraževalni sistem. Učenci priseljenci skupaj s svojimi starši lahko v procesu integracije v novem okolju doživljajo nekatere težave, njihove izkušnje pri tem so lahko negativne ali pozitivne. To, kako je otrok sprejet v šoli, kako se počuti v razredu in na splošno, kakšen odnos ima do šole, lahko kasneje vpliva na njegovo čustveno stanje, na njegov uspeh v šoli in na njegovo duševno zdravje.

Travma, ki jo otrok doživi v osnovni šoli, zaradi socialne izključenosti, občutka manjvrednosti in nesprejetosti s strani sošolcev, lahko pripomore k negativnemu stališču do okolja in na splošno k občutku, da svet ni varen, sprejemajoč kraj. Za učenca je zelo pomembno, da ga sošolci sprejmejo, kaj učenci mislijo o njem in kakšne stike ima z njimi.

Za temo integracije in vključevanja otrok priseljencev v osnovno šolo, sem se odločila, ker je tematika priseljencev v Sloveniji vedno aktualna, in čeprav so si pristojni prizadevali izboljšati integracijo otrok priseljencev v izobraževalnem procesu, lahko rečemo, da se stvari niso spremenile na bolje. Kot študentko, ki se je preselila v Slovenijo, in kot pripadnico etnične manjšine me zelo zanima proces integracije priseljencev, posebej integracija učencev priseljencev v novo okolje, saj se v izobraževalnem procesu pogosto srečajo s stigmatiziranjem in diskriminacijo.

KAZALO

1. TEORETIČNI UVOD

1.1 Priseljenci.....	1
1.2. Rasizem.....	2

2. VKLJUČEVANJE V SLOVENSKI IZOBRAŽEVALNI SISTEM

2.1. Socialno vključevanje otrok priseljencev	6
2.2. Šolanje v medkulturnem okolju.....	7
2.3. Proces socializacije	8
2.4. Razred kot prostor medkulturnega komuniciranja	9
2.5. Diskriminacija in stigma	10
2.6. Diskriminacija in intersekcionalnost	12
2.7. Travma	14
2.8.Podpora	15
2.9. Kulturna kompetentnost.....	16
2.10. Koncept odpornosti.....	18

3. SOCIOKULTURNA INTEGRACIJA OTROK IZ BIVŠE JUGOSLAVIJE DEVETDESETIH LETIH 20. STOLETJA

3.1.Socialno vključevanje otrok bosanskih beguncev	20
3.2. Izkušnje izključevanja : »Bosanc«.....	21
3.3. Izobraževanje in organizacija šolskega programa za otroke begunce iz Bosne in Hercegovine.....	24

4.PROBLEM.....	26
5. METODOLOGIJA	
5.1. Vrsta raziskave	28
5.2. Teme	28
5.3. Merski instrumenti ali viri podatkov	29
5.4. Opredelitev enot raziskovanja - populacija, vzorec.....	29
5.5. Zbiranje podatkov oz. empiričnega gradiva	29
5.6. Obdelava gradiva	30
6. REZULTATI	
6.1.1. Razlike med socialno vključenostjo otrok priseljencev danes in v obdobju bosanskih beguncev.....	31
6.1.2. Sodelovanje dnevnega centra in šole	32
6.1.3. Stiske v šoli	33
6.1.4. Tradicija in kultura.....	33
6.1.5. Slovenski jezik	34
6.1.6. Predsodki.....	35
6.1.7. Matere	36
6.1.8. Aktivnosti dnevnega centra.....	37
6.1.9. Aktivnosti v šoli	37
6.2. RAZPRAVA	38
6.3. SKLEPI	41
6.4. PREDLOGI.....	43

7. VIRI IN LITERATURA

8. PRILOGE

8.1. INTERVJU 1 STAREJŠE UČITELJICE	51
8.2. INTERVJU 2 MLAJŠE UČITELJICE	54
8.3. INTERVJU 3 SOCIALNE DELAVKE DNEVNI CENTER ZA OTROKE	56
8.4. INTERVJU 4 SOCIALNE DELAVKE DNEVNI CENTER ZA OTROKE	59
8.5. TABELE KODIRANJA.....	62

TEORETIČNI UVOD

1.1 Priseljenci

Po letu 1991 so v Slovenijo iz razpadajoče in vojno ujete Jugoslavije pribežali mnogi begunci. Novi val priseljencev je zajel Slovenijo konec devetdesetih let dvajsetega stoletja in na začetku enaindvajsetega stoletja, ponovno iz nekdanjih republik bivše Jugoslavije pa tudi iz drugih članic Evropske unije. Leta 2006 se je v Slovenijo priselilo 20.016 in odselilo 13.794 prebivalcev: ti so se največkrat priselili zaradi zaposlitve ali opravljanja sezonskega dela, najpogosteje v gradbeništvu. S priseljenci prihajajo njihovi otroci, ki se vključijo v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem. (Medica, Lukič, Bufon, 2010)

Precejšen fond podatkov o medetničnih odnosih v Sloveniji je bil zbran v raziskavami Slovenskega javnega mnenja, vendar se večina nanaša na obdobje pred osamosvojitvijo Slovenije. Pregled empiričnih podatkov, zbranih v posamičnih raziskavah v zadnjih treh desetletjih, kaže prisotnost distance večinskega naroda do priseljenjskih populacij, katere obseg je bil odvisen predvsem od konkretnega družbenega konteksta iz političnih razmer. Pogosteje kot enakopravni pripadniki družbe, so priseljenci, njihovi potomci kot pripadniki posameznih etničnih manjšin v družbi obravnavani kot tvorci problemov, kot potencialna grožnja obstoječim kulturnim normam, narodni identiteti in suverenosti države, kot konkurenca na trgu delovne sile, kot posamezniki, katerih lojalnosti državi je sumljiva. Ideja, da je integracija dvosmerni proces, ki ne pomeni samo prilagajanja priseljenjskih populacij, temveč tudi aktivno vlogo večinskega naroda ter družbe sprejemnice v smislu sprejemanja priseljencev, pa je se vedno mnogim tuja in nesprejemljiva. V sodobnih družbah je v devetdesetih let zaznan porast ksenofobije, nestrpnosti in diskriminacije. Izrazi etnične nestrpnosti in nasilje, ki ju zasledimo v nekaterih medijih ali drugih področjih življenja, naraščanje popularnosti ekstremnih desničarskih strank in majhno število priseljencev ali pripadnikov manjšinskih etničnih skupnosti, ki zasedajo pomembne družbene položaje. (Komac, 2007)

1.2. Rasizem

Raziskave SJM-ja so pokazale zadržan odnos do priseljencev iz nekdanje Jugoslavije že v sedemdesetih letih, daleč pred osamosvojitvijo Slovenije, pokazale pa so tudi naraščanje občutkov nestrpnosti do priseljencev med večinskim narodom v nekajletnem obdobju pred razpadom Jugoslavije. Iz javnomnenjskih raziskav je mogoče razbrati kako so se v osemdesetih letih odnosi med večinskim narodom in priseljenci v percepcijah ljudi postopno začeli krhati. V raziskavi SJM iz leta 1980 je 34,5 odstotka anketiranih menilo, da priseljevanje delavcev iz drugih republik ogroža Slovence. Skoraj polovica anketiranih pa se s tem ni strinjala. 82.5 odstotka anketiranih pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov je menilo, da priseljevanje delavcev z območja nekdanje Jugoslavije ne ogroža Slovencev. (Komac, 2007)

V neorasistični ideologiji priseljenci niso več nesprejemljivi zato, ker so brez kulture (kar je bilo nekoč razumljeno kot posledica pripadnosti nižji rasi), temveč zato, ker je njihova kultura ireduktibilno drugačna. (Baskar, 2004)

Balibar pravi, da ključna točka ni več biološka dediščina, ampak domnevna nepremostljivost kulturnih razlik. "To je rasizem, ki na prvi pogled ne predpostavlja superiornosti določenih skupin ali ljudstev v odnosu do drugih, ampak "zgolj" škodljivost odpravljanja meja, nekompatibilnost življenjskih stilov in tradicij". (Balibar, 2004)

Preglednica 1: Odgovori anketiranih na vprašanje Nekateri menijo, da priseljevanje delavcev iz drugih republik ogroža Slovence. Ali se s tem strinjate? SJM 1980 (Komac,2007)

	Slovenci		Pripadniki drugih jugoslovanskih narodov		Drugi		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%	število	%
ne	869	46.7	118	82.5	11	45.8	998	49.3
ne vem	295	15.9	12	8.4	3	12.5	310	15.3
da	695	37.4	13	9.1	10	41.7	718	35.4
skupaj	1.859	100	143	100	24	100	2.026	100

V Ljubljani seveda "vsakdo ve", katero ljubljansko naselje nosi metaforično ime "Bronks". Aplikacijo metaforične rabe imena Bronx je na obrobju Ljubljane najprej doletelo Štepanjsko naselje, nato tudi Fužine, vključno z vrednostno-ideološkimi implikacijami in nastavki, ki jih ima tudi v "dobesednem" pomenu svojega "izvirnega okolja", newyorškega Bronxa: etnično sovraštvo in rasizem, kriminalizacija, večinoma nekoncentrirano neslovensko prebivalstvo, navzočnost delinkvence in kriminalitete, vključno s prejkone mladostniškimi "gengi" ali "bandami" različnih, praviloma neslovenskih nacionalnosti. "Preselila sem se, ker je bilo nevzdržno", se začne citat nekdanje prebivalke Štepanjskega naselja, naslovna reportaža v tedniku Mag o "Bronxu v Ljubljani" oziroma o "Slovenskem Bronxu". In se nadaljuje: "Predstavljajte si, da vam ves dan po glavi skače glasna, neukrotljiva kopica razpuščenih in predrznih otrok, za katere se staršem ne ljubi skrbeti in so prepuščeni ulici. Ne le to, da so glasni, in da razbijajo ter nadlegujejo ljudi; če se jim postaviš po robu, se ti zgodi, da imaš zjutraj preluknjane gume na avtomobilu ali pa z žebljem povlečeno črto čez celo stran". (Bibič 2003)

Vlasta Jalušič (2001) pravi, da je danes temeljna značilnost sovražnega govora zanikanje nestrpnosti in rasizma. Gre za samolegitimizacijo, ki zanika, da je dejanje, ki je uperjeno proti drugemu ali drugačnemu, nestrpno, ksenofobno ali rasistično, ter ga predstavlja kot delovanje iz samoobrambne nuje.

Rommerlspacher, je po koncu vojne v Bosni in Hercegovini izjavila: "Slovenci se vrednotijo kulturno višje kot ostali ljudje z juga. Prav tako sem doživela v diskusijah, da obstajajo kulturne napetosti do Muslimanov, da je torej antiislamski rasizem bolj ali manj prikrito prisoten. /.../ Mislim, da obstajajo oštre oblike rasizma, vsaj nezavedno, kajti čimbolj želim pripadati kolonialni kulturi, bolj se moram razmejiti od tistih, ki tja "ne spadajo". Posebno mi je padlo v oči, da o tem zelo težko govorite. Mislim, da je to zares težko, ker je zelo novo in blizu zaradi vojne. (Rommelspacher 1997)

Zorn (2003) navaja najpomembnejše teme antirasističnega socialnega dela:

- ~ spoštovanje kulturnih razlik oziroma vrednostnih sistemov;
- ~ znanje o tem, kako rasizem prizadene manjšinske skupnosti in osebe brez državljanstva;
- ~ prepoznavanje vsakdanjega odkritega in latentnega rasizma v delovanju institucij in na osebni ravni ter
- ~ zavestna odločitev socialnih delavk za zagovarjanje pravic izključenih ljudi.

V raziskavi leta 1980 se je ponovilo vprašanje Kakšni so odnosi med narodi in narodnostmi, ki žive v Sloveniji, ki je bilo zastavljeno že leta 1970. Tokrat je nekoliko manj, 80.7 odstotka anketiranih odgovorilo, da so odnosi dobri, nekoliko več 2.5 odstotka, pa jih je menilo, da so odnosi slabi. Še večji preobrat v percepcijah ljudi je zaznati leta 1988, ko je na isto vprašanje 38 odstotkov odgovorilo, da so odnosi dobri, kar 19.8 odstotka pa jih je menilo, da so odnosi slabi. Empirični podatki kažejo vidno zaostrovanje na področju medeničnih odnosov v osemdesetih letih. Delež anketirancev, ki so menili, da so odnosi med večinskim narodom in narodi oziroma narodnostmi z območja nekdanje Jugoslavije dobri, se je zmanjševal, delež tistih, ki so menili, da so odnosi slabi, pa se je povečeval. V začetku devetdesetih letih so se v percepcijah ljudi pokazale nove zaostritve v medetničnih odnosih. V raziskavi SJM iz leta 1990 se je delež anketirancev, ki je menil, da priseljevanje delavcev iz tedanjih jugoslovanskih republik ogroža Slovence, povečal na kar 53 odstotkov, zgolj 28.2 odstotka anketiranih se s to trditvijo ni strinjalo. (Komac,2007)

Preglednica 4

Odgovori anketiranih na vprašanje: Ali menite, da bi bilo potrebno število priseljencev v Sloveniji: močno povečati, nekoliko povečati, naj ostane enako, nekoliko zmanjšati, močno zmanjšati, ne vem, so bili sledeči (SJM 200372, N01092) (Komac,2007)

	Število	%
Močno povečati	5	0.5
Nekoliko povečati	27	2.5
Naj ostane enako	474	43.4
Nekoliko zmanjšati	349	32.0
Močno zmanjšati	183	16.8
Ne vem	54	4.9

2. VKLJUČEVANJE V SLOVENSKI IZOBRAŽEVALNI SISTEM

2.1. Socialno vključevanje otrok priseljencev

Vzgojno-izobraževalni sistem ima zagotovo eno ključnih vlog v procesu integracije migrantskih otrok v državi gostiteljici. Šola je med drugim tudi prostor, kjer se odvija proces socializacije. Država lahko z ustreznimi politikami in ukrepi na področju izobraževanja bistveno pripomore k uspešnejšemu vključevanju migrantskih otrok v šolski sistem in k njihovi hitrejši vsestranski integraciji v novo okolje. (Bešter, Medvešek, 2010).

9. člen Zakona o osnovni šoli trdi, da imajo otroci migranti dostop do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji, kot veljajo za državljane Slovenije (Zakon o osnovni šoli, 2013).

2.člen Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja pa predstavi dva temeljna cilja vzgoje in izobraževanja:

-zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, raso, etnično in narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo oziroma invalidnost

-vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi. (Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, 2012)

Načeloma je imigrantom in njihovim potomcem, ne glede na to kakšno državljanstvo imajo, zagotovljen enak dostop do slovenskih vzgojno-izobraževalnih institucij, zlasti osnovne šole, kot tistim s slovenskim državljanstvom. Vprašanje pa je, ali imajo migrantski otroci v okviru vzgojno-izobraževalnega procesa zagotovljene enake možnosti za svoj osebni in intelektualni razvoj. (Medica, Lukič, Bufon, 2010)

Raziskava (Heckmann, 2008) kaže, da so otroci migranti ali potomci imigrantov v delu evropskih držav v primerjavi z ostalimi učenci manj uspešni glede učnega uspeha in dolžine šolanja, da se v večjem deležu vpisujejo na manj zahtevne programe in da jih večji delež v primerjavi z ostalimi opusti šolanje. Na podlagi parcialnih rezultatov bi morda lahko podobne ugotovitve prenesli tudi na slovenske razmere. Precej razširjeno je razmišljanje, kakršnega je izrazila ena od intervjuvank: »Na splošno južnjaki so ali pa smo bolj zadovoljni sam da imaš šolo. Se mi zdi da jih je več vpisanih na frizersko, strojno, trgovsko. Te šole so najbolj južnjaške. (Medica, Lukič, Bufon, 2010)

2.2. Šolanje v medkulturnem okolju

Šola, kot vplivna in odgovorna družbena institucija, pomembno vpliva na razvoj posameznikove identitete, ki je v sodobnih teoretskih predstavah ena osrednjih tematik, povezanih s vprašanjem kulturne pluralnosti družb in kritičnih obravnav teorij pravičnosti. Problematičnost osnovnih principov pravične obravnave v izobraževanju se kaže zlasti v odnosu do razvoja otrokove identitete: kdor se oddalji od „modela normalnosti“, je podvržen izključitvi, marginalizaciji, prisilnemu molku ali asimilaciji“. (Makarovič, 2009)

V zvezi s pomenom vključujočega razumevanja državljanstva, katero bo prepoznalo identitete raznih etničnih in ostalih skupin, so naslednje razvojne predpostavke:

- 1) vsakdo, ki živi na državnem ozemlju mora imeti možnost, da pridobi državljanstvo in postane enakopraven član nacionalne skupnosti
- 2) obseg družbeno-kulturne integracije, potrebne za članstvo v določenem narodu, mora biti razumljen v tankem pomenu, hkrati pa mora vsebovati zlasti institucionalno ter lingvistično integracijo in ne privzemanja posebnih oblik običajev, verskih prepričanj ali življenjskih slogov. Integracija v skupne družbene institucije delujoče v skupnem jeziku, mora dopustiti kar največ prostora za možnost izražanja individualnih in kolektivnih razlik tako v javnosti kot tudi v zasebnosti, medtem ko je javne institucije potrebno prilagoditi potrebam in praksam etno kulturnih manjšin, katera načela sovpadajo z zahtevo po pluralistično in tolerantno zasnovani nacionalni identiteti. Ob tem velja dodati, da mora biti etničnim manjšinam dovoljena gradnja

svoje lastne etnične skupnosti, ob čemer je potrebno aktivno spodbujati možnost, da se posamezne etnične kolektivitete ohranijo kot posebne societalne kulture, kot okvirjem kulturne prenove šolskega sistema za realizacijo inkluzije v izobraževalnem procesu. (Makarovič, 2009)

2.3. Proces socializacije

Proces socializacije je raznovrsten, v njem se posameznik uči spoznavati svoje družbeno okolje-razumevanja zahtev okolja in ustrezno (zaželeno) odgovarjanje nanje. V tem procesu posameznik osvaja norme in pravila, ki veljajo v njegovi družbi in kulturi in jih internalizira. Ta pravila postopoma postajajo del njegove osebnosti oz. njegov osebni „moralni kodeks“. Proces poteka pod vplivom drugih oseb in pod vplivom družbenih institucij npr. šole. Ti usmerjajo moralni, značjski in osebnostni razvoj posameznika, ga torej vzgajajo in izobražujejo. Pri tem je potrebno poudariti, da se morajo pripadnici, otroci drugih skupin socializirati, dvakrat, najprej v svojem in nato še v prevladujočem okolju, v kolikor je ta drugačen od njihovega primarnega. Pri tem ne smemo spregledati ključnega vprašanja na kateri ravni drugotne socializacije integracija v večinsko družbo pride v asimilacijo. Poleg vraščanja v družbo, procesa socializacije, v katerem posameznik osvoji družbene vrednosti, norme, pravila, pričakovanja in vloge, je za normalne razvoj posameznika pomembne tudi proces individualizacije. To je proces v katerem se razvija posameznikova osebnost, njegove temeljne značilnosti, njegovi interesi, volja, čustva, miselnost, značaj in njegova znanja ter spretnosti. Tako posameznik, delno pod vplivom drugih, delno z lastnimi pobudami, izoblikuje predstavo o tem, kakšen je in kakšen naj bo. V tem primeru govorimo o izoblikovanju posameznikove lastne identitete (podoba o samem sebi) s katero se istoveti. Posameznikovo identiteto sestavljajo naučene sprejete socialne vloge, socialna identiteta, pomembne del identitete pa izvira iz individualnih zahtev in izkušenj- osebna identiteta. (Makarovič, 2009)

2.4. Razred kot prostor medkulturnega komuniciranja

Šolo bi lahko predelili tudi kot socialni kontekst, ki v veliki meri omogoča socialne interakcije z vrstniki. Šolska kultura je opredeljena kot sklop prevladujočih temeljnih prepričanj in vrednosti, ki služijo osmišljanju šolskega okolja in ravnanja v njem, in se kaže v specifičnih normah, ritualih, navadah in drugih značilnih vedenjih večine udeležencev. Znotraj tega šolskega konstrukta potekajo osrednje pedagoške interakcije med učiteljem in učencem, med učiteljem in celotnim razredom ter med učenci. V tem komunikacijskem trikotniku se odvijajo socialni procesi, ki jih določajo bodisi osebne značilnosti udeležencev bodisi institucionalne značilnosti šolskega in družbenega sistema. Vsebinsko in s tem vrsto interakcije največkrat določa učitelj. Tako v razredu poteka interakcija na formalni in neformalni ravni. (Makarovič, 2009)

Ustrezno začetno opismenjevanje učencev iz jezikovno, kulturno in socialno neprivilegiranih skupin naj bi bilo po prepričanju Kreka in Vogrinca (2005) pogoj uspešne vključitve v vzgojno-izobraževalni sistem in celotno nadaljnje šolanje in napredovanje. Nadaljujeta, da je usvojitev sporazumevalnega jezika in prevzemanje ravnanj, ki jih zahtevata pouk in delo za šolo, podlaga, od katere je odvisna šolska uspešnost. Pozornost na tej ravni je potrebno predvsem nameniti tistim učencem, za katere je uradni jezik pri vstopu v šolo nematernalni jezik. Problematika diskriminacije prikriva številne vitalne plasti, katerih ni mogoče odstraniti brez poznavanja in posvečanja pozornosti posameznim podrobnostim o njihovem ustroju in o načinih njihovega delovanja. Sočasno pojav segregacije v sodobnem šolstvu predstavlja izraz preteklih paradoksalnih intencij izobraževalne politike, katera je težila k integraciji in blagostanju otrok etničnih skupin in drugih otrok s posebnimi potrebami, medtem ko je bil končni rezultat omenjenih spodbud izoliranost vseh drugačnih otrok, oziroma je v skrajnem primeru vodila do vzpostavljanja rasističnih stališč posameznih šolskih oblasti in staršev večinske kulturne skupine, ki zagovarjajo etnično čiste, dobre šole. (Makarovič, 2009)

2.5. Diskriminacija in stigma

Otroci priseljencev so uspešnejši v državah, kjer je stopnja ekonomske neenakosti manjša, kjer sta dobro razvita sistem predšolskega izobraževanja, in skrb za zgodnje izobraževanje otrok. Odsotnost ali napačne predstave o priseljencih v šolskem kurikulumu, v učbenikih in šolskem življenju škodujejo samopodobi otrok priseljencev in vplivajo negativno na njihovo možnost šolskega uspeha. Pomemben je vpliv vrstnikov: če so z uspešnimi vrstniki, od katerih se pričakuje visoko izobrazbo, to pozitivno vpliva nanje, na drugi strani pa prevelika koncentracija otrok priseljencev vpliva negativno. Diskriminacija pogosto najbolj negativno vpliva na dosežke otrok priseljencev, najpogostejša oblika diskriminacije pa je zavračanje podpore v procesu izobraževanja. Nizka pričakovanja učiteljev do otrok priseljencev imajo negativen vpliv na njihove dosežke. (Medica, Lukič, Bufon, 2010)

Ljudje v večini primerov težko sprejemajo drugačnost, ker imajo prirojen strah pred vsem, kar je tuje, najpogosteje pa se ta strah razvije zaradi vpliva družbenega okolja, v katerem živijo. Prevladujoče mnenje v našem okolju je skoraj vedno, da je vse, kar je drugačno, manjvredno. Takšna stališča vplivajo na kakovost sobivanja med ljudmi, posebej v mestih, kjer je prebivalstvo kulturno mešano.

Ljudje, ki se po mnenju večine ne vključijo v okolje, postanejo diskriminirani in imajo pogosto občutek manjvrednosti, zato se začnejo obnašati enako temu - manjvredno. Stigmatizacija je naslednja stvar, ki lahko posamezniku povzroči travmo. Oseba se počuti manjvredno, ker je zaradi njene identitete v okolju ne sprejmejo. Če je posameznik prepoznan kot drugačen, lahko postane stigmatiziran.

Pojem stigma in njeni sinonimi skrivajo v sebi dvojno perspektivo: stigmatizirani posameznik domneva bodisi, da je njegova različnost že znana ali takoj očitna, bodisi, da je prisotni niti ne poznajo niti je morejo takoj opaziti. V svojem delu je Ervin Goffman razlikoval tri vrste stigme:

Prvič, telesno odbojnost, torej različne fizične iznakaženosti.

Drugič, značajske slabosti, ki jih pripisujemo neodločnosti, nebrzdanim ali nenaravnim strastem, nevarnim ali okostenelim prepričanjem ter nepoštenosti in o katerih sklepamo na podlagi znanih dejstev, npr. o duševni bolezni, zaporni kazni, razvadah odvisnosti, alkoholizmu, homoseksualni spolni usmeritvi, brezposelnosti...

Tretja vrsto so skupinske stigme rase, narodnosti in veroizpovedi, ki se lahko prenašajo iz roda v rod in v enaki meri prizadenejo vse člane družine (Goffman, 2008)

Učenci, ki se na kakršenkoli način razlikujejo od preostalih učencev, postanejo lahko žrtve stigmatiziranja in diskriminacije. Seveda obstaja razlika v tem, kateri skupini stigmatiziranih pripadajo. Posamezniki, ki imajo možnost, da svoje drugačnosti ne pokažejo, največkrat prikrivajo svojo stigmatizirano identiteto, ker nočejo, da bi bili videti drugačni, poleg tega pa nočejo postati žrtve diskriminacije v šoli. Tako se otroci, ki se ne opredeljujejo kot heteroseksualni ali pa živijo v mavrični družini, najpogosteje sami odločajo, ali bodo okolici dali resnične informacije ali pa ih bojo zaradi lastne varnosti prikrivali.

Posameznik se, odvisno od situacije, v kateri je, odloča, ali bo molčal ali bo o sebi povedal resnico. Če se otroci počutijo varne oziroma če dovolj zaupajo določeni osebi, ji bodo povedali. Večinoma pa so za šolo povedali, da ni najbolj varen kraj za razkrivanje in pogovor o tej temi.

Najbolj običajna strategija izogibanja težavam je ta, da so otroci in mladi pozorno izbirali osebe, katerim so lahko zaupali spolno identifikacijo svojih staršev (če ni treba, ne povem). V Sloveniji se je za najpomembnejšo strategijo pokazal molk. To so deloma pričakovali starši, vrstniki in učitelji v šoli. Strategija molka otroke in mlade delno varuje pred nasiljem, vendar hkrati načenja njihovo samozavest, prilagodljivost, čustveno trdnost in samozavest.« (Zaviršek, 2012)

2.6. Diskriminacija in intersekcionalnost

Intersekcionalnost je orientacija, načelo in pot v raziskovanju kompleksnih neenakosti, v javnem delovanju in pripravi javnih politik, ki izhaja iz prej omenjenega spoznanja, da diskriminacija, neenakosti in nasilje nimajo enega samega ali enotnega vira: denimo, diskriminacija na osnovi spola ne zajame vseh žensk enako, temveč se dimenzija spola križa z drugimi strukturnimi viri neenakosti ali privilegijev (z razredno, narodno pripadnostjo ali s kakšnim drugim položajem). (Hrženjak, Jalušič, 2011)

Izhodišče razprav o intersekcionalnosti ali diskriminaciji na osnovi več osebnih okoliščin zgodovinsko gledano izhaja iz feminističnih analiz temnopoltih avtoric, ki so opozarjale, kako rasizem bistveno vpliva na izkušnjo spola. Hernandez (2005) za ilustracijo omenja stereotipe, ki so v ameriški kulturi od suženjstva naprej veljali za temnopolte in belopolte ženske. Temnopolte ženske so bile seksualizirane in razumljene kot kurbe po naravi, medtem ko so bile bele ženske dostojne in čiste. Drugi primer, ki ga navaja Hernandez (2005), prav tako govori o sovplivanju spola in rase. Primerjava med izkušnjami spolnega nadlegovanja in zgolj kršitev posameznikove pravice do lastnega telesa, kjer rasa ne igra nobene vloge, ampak je rasa bistveno zaznamovala izkušnje spolnega nadlegovanja belih oziroma temnopoltih žensk. Slednje so namreč omenjale, da so storilci kaznivega dejanja ob spolnem nadlegovanju uporabljali rasistične pridevnike, o čemer belke z isto izkušnjo niso poročale. (Peer think Priročnik, 2009)

Koncept intersekcije, ki naslavlja prej omenjene primere, izvira iz kritik identitetnih politik, predvsem od sredine osemdesetih let naprej. Politika, zasnovana na identiteti, je osredotočena okrog interesov in perspektiv določenih družbenih manjšin ali marginaliziranih skupin, ki jih družijo oziroma v skupino povezujejo izkušnje iste osebne okoliščine, pa naj bo to spol, religiozna pripadnost, narodnost, spolna usmerjenost, hendikep in podobno. Izraz intersekcionalnost je skovala Kimberlé Crenshaw. Njene analize protidiskriminacijskih zakonov v ZDA so pokazale dejstvo, da so ti zakoni dejansko prid le belopoltim ženskam in temnopoltim moškim. Posebnega položaja temnopolnih žensk pa ti zakoni niso upoštevali. Kimberlé Crenshaw je uporabila izraz iz geometrije (geografska intersekcionalna točka) za opis vpliva prekrivajočih sistemov, intersekcionalnih izkušenj oseb, ki so ženske in temnopolte in imajo raznolike identitete. (Peerthink Priročnik, 2009)

Kuhar (2009) navaja primere intersekcionalne diskriminacije.:

»Delodajalci so mi rekli, da bom nekoč imela otroke, ker sem ženska, ker pa sem hkrati Bosanka, naj bi jih imela še več. Zaradi tega me niso hoteli zaposliti. Bila sem užaljena in sem jim rekla, da lahko podpišem, da bom imela le dva otroka«. (Kuhar, str.103)

»Kot ženska sem se morala vedno bolj dokazovati na delovnem področju kot moški. Kot pripadnica etnične manjšine pa sem se počutila drugačno, nezaželeno na delovnem mestu in v šoli. V družinskem okolju je moja identiteta ženske še najbolj na udaru. Kot moški imaš več prednosti in privilegijev, kot ženska pa moraš pospravljati in streči. Ženske so v naši skupnosti bolj zatirane. Pri nas južnjakih so ženske avtomatsko na nek način manjvredne, nimaš toliko pravic kot moški. Mojemu bratu nikoli ni bilo potrebno pospraviti, skuhati, pomiti. Tudi mama je zagovarjala tak odnos, ker so tako vzgojeni.« (Kuhar, str.103)

2.7. Travma

Izraz travma je grškega izvora in pomeni rano ali telesno poškodbo, ki jo je povzročila zunanja sila. V prenesenem pomenu govorimo o psihični travmi, ki jo opredeljujemo kot duševno doživetje, na katero se subjekt ne more ustrezno odzivati in ga predelati. (Markham, 1999)

Travma lahko povzroči preoblikovanje osebnosti, prepričanj, duhovnosti ter razumevanja smisla in pomena življenja, spremeni potek posameznikovega življenja in povzroči večgeneracijske posledice. V primeru množične travme pa pušča posledice v celotni družbi, kulturi, vladi in narodih. (Cvetek, 2009)

Učenci priseljenci z območja nekdanje Jugoslavije, ki pridejo v Slovenijo, niso takoj prepoznani in stigmatizirani kot drugačni (npr. nimajo očitnih telesnih razlik), vendar svoje različnosti v razredu ne morejo skriti, ker imajo skupinsko stigmo zaradi narodnosti in veroizpovedi. Ko pridejo v Slovenijo, večinoma ne znajo jezika, kar jim pri sporazumevanju povzroča težave.

Največje težave so, kadar je otrok pri sošolcih deležen nerazumevanja in zasmehovanja, če dela napake v govoru. To zanj predstavlja travmo, ker zaradi vedenja sošolcev dobi občutek manjvrednosti. Glede na to, da se med sošolci ne počuti dobro, je velika stopnja tveganja, da se bo pri njem pojavil odpor do šole in bo v šoli neuspešen. Otrok pri tem občuti hude stiske vsakič, ko se mora pogovarjati. Zato si v okolju, v katerem ga ni mogoče prepoznati kot drugačnega, želi svojo stigmo skriti in se v javnosti npr. pogovarja samo v slovenščini, to pa zahteva tudi od svojih staršev. Ker nekateri starši vedo, da ljudi kategorizirajo in diskriminirajo, če ne znajo jezika, otroke učijo samo slovenščino.

Eden izmed opaznejših znakov drugačnosti, ki lahko v slovenskem prostoru vzpostavi etnično distanco, je zagotovo jezik. Prav zato je znanje slovenskega jezika za migrantske otroke zelo pomembno. S pomanjkljivim znanjem slovenščine otroci težje sledijo pouku, kar neposredno vpliva na njihov šolski uspeh, poleg tega pa se brez dobrega poznavanja jezika težje vključujejo v življenje na šoli, oziroma v šolsko skupnost in v širše socialno okolje. (Medica, Lukič, Bufon, 2010)

Izkušnja ene priseljenke iz Bosne je bila taka, da se je počutila diskriminirano, če je nekaj narobe povedala, in se je zaradi tega hitro naučila slovensko, potem se je s svojim možem pogovarjala samo v slovenščini. Z otrokoma se je pogovarjala takoj od malega v slovenščini:

»Prvo zaradi tega, ker sem sama doživela preizkušnjo, da slovenščine nisem znala in sem rekla, slovenščino morata znati, da se ne izpostavljata in da ju drugi ne ponižujejo. To je tko, kakor začneš mešat jezik te vsak gleda po strani.« (Antić-Gaber, 2011)

Izkušnja še ene priseljenke » Danes tekoče govori slovensko in ponosna je, ko ji kdo reče, da se ji nič ne pozna, da ni Slovenka. V javnosti sicer sedaj govori skoraj izključno slovensko, a spomni se, kako jo je na to nekoč, ko je bil v vrtcu, opomnil njen sin Dušan: »Mami, v trgovini se pogovarjaj po slovensko«! (Antić-Gaber, 2011)

Ko pogledamo današnjo rabo besede tolerantnost, najdemo v njej napihovanje razlik med različnimi skupinami ljudi in posamezniki. Ko se vzpostavijo razlike, lahko začne govor o "drugačnosti". Biti drugačen nemalokrat postane nekaj totalnega in nenadoma zakrije vse tisto, kar je ljudem skupno. Drugačnost postane drugost. In ne samo na področju rasizmov, ki se izražajo v stilu ravnanja ene skupine ljudi do druge. Najpogostejše gre za prepričanje enih o tem, da so njihovi ideali lepote, kreposti, inteligence in premišljenosti norma, po kateri naj se ravnaajo vsi drugi ljudje. Rasizem pa lahko izvajajo tudi tisti, ki ne pripadajo skupini s privilegiranimi lastnostmi in so sami v določenih kontekstih objekt zatiralcev. (Zaviršek, 1996)

2.8.Podpora

Otrokovo čustveno stanje močno vpliva na možnost učenja in na uspeh v šoli. Učenec, ki doživlja kakršnekoli stiske, nima pozitivnega stališča do šole in v šolo ne hodi rad. Še hujše je, če je učenec v razredu povsem izključen, in učitelji ne naredijo ničesar, da bi to spremenili. Poleg lastne družine bi moral učenec največjo podporo dobiti prav v šoli, in sicer pri učiteljih in strokovnih delavcih.

»Šola je prostor, v katerem so za te otroke mogoče intervencije pomoči. To velja za vse otroke šolarje v stiskah. Kot rečeno, veliko otrok s težavami ne bo nikoli prišlo v svetovalni center ali psihiatrični dispanzer, jim je pa mogoče pomagati v okviru šole. Ob tem se znajdemo pred dejstvom, da od šole vse več pričakujemo tudi glede psihosocialne podpore otrokom v stiski. (Mikuš-Kos, 2017)

2.9. Kulturna kompetentnost

O kulturni kompetentnosti, (Urh 2013) pravi, ...«kulturno kompetentnost torej lahko razumemo kot zmožnost strokovnjaka za učinkovito opravljanje svoje strokovne vloge v večkulturnem okolju. Kulturna kompetentnost pomeni primerno usposobljenost, spretnost, ustrezno sposobnost za delo v večkulturni družbi in za delo s pripadniki različnih kultur.

Kot pravi Trnovšek (1996), že najmlajši pripadniki druge generacije, s strani vrstnikov večinske kulture, v obliki diskriminacije, negativnih predsodkov in stereotipov, izolacije, nasprotovanj dobivajo sporočilo o njihovi uvrščenosti med pripadnike depriviligirane etnične manjšine, kar lahko vodi v krizo identitete. Kriza identitete se lahko izrazi v obliki agresivnosti ali pa v regresivnem in nezrelem obnašanju ter različnih strahovih. (Trnovšek, 1996)

Avtorji Phinney idr. (2001) sklenejo, da bi si morale družbe prizadevati najti ravnotežje nad spodbujanjem ohranjanja izvirne kulture priseljencev in na drugi strani spodbujanjem k prilagoditvi v širši družbi. Najbolj optimalne rezultate bi prinesla bikulturna oziroma integrirana identiteta tista, ki ima najpozitivnejši učinek na psihološko blagostanje priseljencev, saj se ti hkrati čutijo povezane s svojo izvirno in na drugi strani z gostujočo kulturo.

Socialni delavec, ki je zaposlen v šoli, mora biti kulturno kompetenten, ne samo zaradi tega, da bi lahko reševal probleme, ki nastajajo med učenci, ampak mora tudi vedeti, na kakšen način se pogovarjati s starši otrok priseljencev, poznati mora njihovo kulturo in značilnosti, da bi starši tako dobili občutek, da lahko strokovnjaku oziroma strokovnjakinji zaupajo.

Kako (Urh, 2013) pravi: Etnična-kulturna občutljivost je zgolj ena od pomembnih lastnosti kulturno kompetentnega socialnega delavca oz. kulturno kompetentne socialne delavke.

Etnična-kulturna občutljivost obsega:

- Poznavanje različnih kulturnih praks in navad
- Poznavanje različnih kulturnih norm, kategorij
- Spoštovanje in upoštevanje kulturnih potreb in vrednost
- Poznavanje in upoštevanje načina družinske strukture
- Poznavanje razmerij med spoloma
- Poznavanje medgeneracijskih vlog
- Poznavanje skrbstvenih dolžnosti znotraj skupnosti
- Poznavanje zdravstvenih prepričanj
- Poznavanje odnosa do hendikepiranosti in bolezni
- Poznavanje načina prehranjevanja
- Poznavanje rabe maternega jezika
- Poznavanje in spoštovanje verskega prepričanja
- Poznavanje razmerij med posameznikom, družino in skupnostjo
- Poznavanje etnične in kulturne identifikacije

Socialni strokovnjaki, ki so v neposrednem stiku z učenci priseljenci, učenci migranti, morajo biti o tem temeljito ozaveščeni, imeti morajo poseben občutek za delo s temi skupinami, saj so to večinoma učenci, ki so doživeli marsikatero spremembo in v novem okolju naleteli na dejavnike, ki povzročajo stres. Strokovni delavec, ki učencu priseljencu ne pomaga, mu zaradi nerazumevanja povzroči še dodaten stres. Učenec se počuti popolnoma izključenega in je pogosto obupan.

Za učitelja je zelo pomembno, da ima vpogled v socialno strukturo razreda in s tem tudi poznavanje psihosocialnega položaja posameznega učenca v skupini. Vedenje o psihosocialnem položaju učenca je namreč pomembno zaradi povezanosti tega položaja s šolsko uspešnostjo, z vedenjem in nekaterimi osebnostnimi značilnostmi. Na socialno sprejetost v razredu lahko v veliki meri vpliva tudi učitelj. Njegov cilj je izboljšanje medosebnih odnosov med učenci ter povečanje socialne kohezivnosti (Pečjak in Košir, 2012).

2.10. Koncept odpornosti

Koncept odpornosti je Gilligan (2009) opredelil kot skupek lastnosti, ki posamezniku pomagajo, da lažje prenese posledice stisk, ali pa sposobnost posameznika, da po težkih izkušnjah hitro vzpostavi porušeno ravnotežje. Odpornost lahko služi tudi kot razlaga, zakaj nekateri mladi premagajo težke ovire, medtem ko drugi postanejo žrtve zgodnjih negativnih izkušenj. Bolj odporen otrok oziroma mladostnik ima torej v življenju več pozitivnih izidov, kot je pričakovano glede na to, koliko negativnih izkušenj je vplivalo na njegov razvoj.

Uspešno okrevanje učencev, ki v izobraževalnem procesu doživljajo izključenost in veliko stresa, lažje poteka, kadar ima učenec veliko podpore v svojem okolju, ko ima ob sebi odraslo osebo (starši, sorodniki, učitelji, strokovni delavec), ki ji lahko zaupa. Otrok, ki je bolj odporen, ima najpogosteje močno oporo pri osebi, ki mu je blizu, zato bo v življenju lažje napredoval in obvladoval določene stresne in travmatične dogodke. Ob pomoči odrasle osebe take izkušnje razume kot del življenjske poti in kot lekcijo, ki jo je uspešno premagal. Vsaki učenec izključenost doživlja drugače, vendar vsak potrebuje pomoč pri okrevanju in veliko podpore, da lahko obvlada težave, na katere je naletel. Za vsakega učenca, ki je preživel izključenost, neprijetne situacije, občutek manjvrednosti, sta pomembna odločitev in prepričanje, da je mogoče okrevati, za vsako spremembo v življenju pa je potreben čas, tudi pogovorom in pomoči učencem je treba nameniti dovolj časa. Najpomembnejše je prekiniti molk in skrivanje, to, da učenci spregovorijo o svoji izkušnji in začnejo proces okrevanja.

3. Sociokulturna integracija otrok iz bivše Jugoslavije devetdesetih letih 20. stoletja

Milica Antić Gaber (2011), v svoji knjigi govori o izkušnjah posameznice, ki so priseljenke ali so potomci priseljencev:

Kot potomka priseljencev iz Bosne, Emina je imela v času odraščanja težave, ki jih je občutila že v vrtcu in kasneje v osnovni šoli. Tako s strani učiteljev in vzgojiteljic, kot tudi s strani vrstnikov. Spominja se, kako so otroci Bosance povezovali z osebo, ki ni čista, nič vredna, v bistvu nekaj negativnega, grdega. Emina pravi » Ne vem, te težave sem imela. Vrstniki so me diskriminirali z raznimi nazivi, ne lepimi. V bistvu ta beseda bosanac, to je ta beseda, ki ima pomen »Ajd pojdi ti nazaj dol, od koder si«. Čeprav sem jaz rojena v Sloveniji in čutim Slovenijo kot svojo domovino. Opazila je da so pod bosance oziroma pod čefurje zvrstili vse ljudi, tudi iz Srbije, Makedonije, Albanije. Pač vsi so bili bosanci. Če slišijo da nekdo govori srbski ali bosanski jezik, ga ne znajo ga razlikovati in so vsi notri v tej skupini.

Ena druga intervjuvanka pripoveduje: » Dobro se spomnim, ko me je učiteljica v prvem razredu osnovne vprašala, od kod so moji starši, in sem rekla iz Bosne in oni so me takrat vsi sošolci začeli klicati »bosanka«, ker oni so bili pa vsi Slovenci. No, takrat sem se zavedla, da neki z mano ni v redu. Je bilo kar negativno mišljeno, mogoče ne s strani vseh, ampak »bosanka« je bilo mišljeno kot žaljivka, kot »ti umazana bosanka«. Tudi recimo spomnim se enega primera, ko so se pojavile uši na šoli in so prvo prišli mene pregledat, čeprav jih nisem imela. Ampak tudi s strani učiteljev je bilo pač samoumevno, da če sem Bosanka, da sem umazana in imam uši.« (Milica Antić Gaber (2011))

3.1.Socialno vključevanje otrok bosanskih beguncev

V 90. letih se je stanje na Balkanu zaradi vojne slabšalo, v mnogih državah so se ustvarile, poleg prej prisotnih ekonomskih, še druge razmere, ki jih prinaša vojna in so povzročile migracije. Predvsem na ozemlju nekdanje Jugoslavije je zaradi teženj po neodvisnosti bivših republik v samostojne države, prišlo do vojn na omenjenem območju; posledice so bile številne, med drugim je svoje domove zaradi vojne v tistem obdobju zapustilo tri milijone ljudi (Klemenčič, 2000)

Vrečar (2007) v knjigi Integracija kot človekova pravica, govori o izkušnjah priseljencih, posebej navaja period vojne v Bosni : Azra se je rodila leta 1979 v Srebrenici. Pred pokoli v rojstnem kraju je zbežala skupaj z mamo, dvema sestrama in bratom. Azrina mama je bila v domovini gospodinja, navajena je bila skrbeti za dom in družino, kar je vzorno opravljala tudi v situaciji prisilne priselitve v Slovenijo. Mož je pomagal v eni od ljubljanskih zelenjavnih trgovin prebirati in natovarjati sadje. Delo je bilo slabo plačano, a številna družina je imela tako vsaj nekaj prihodka. Po navadi je lahko iz službe prinesel tudi sadje. Kot večina otrok, ki so redno obiskovali solo, je tudi Azra s več upanja doživljala bivanje v situaciji prisilne priselitve, tej je bil tudi njen odnos do prihodnosti. V Slovenijo nismo mogli prebežati, saj je zaprla svoje meje. Šli smo ilegalno v Švico, od tam pa so nas vrnil na meji. Spet smo poskušali v Slovenijo, a ni šlo. Odšli smo za dvanajst dni v Trst, potem pa nam je Urad za priseljevanje in begunce končno omogočil vizo. (Vrečar, 2007)

Begunci so iz BiH v Slovenijo pribežali iz treh razlogov, in sicer zaradi zloma političnega sistema, ekonomske krize in etično-nacionalnih konfliktov. To pomeni, da so ljudje bežali pred vojno, iskali pa so tako zatočišče kot tudi možnosti normalnega prebivanja in glede na to, da je Evropa nekako začela zapirati svoje meje, je ciljna država za begunce iz BiH postala Slovenija. (Kobolt, 2002)

Mevlija se je rodila leta 1971 v Bijeljini ob reki Drini, na meji med srbskim in bosanskim delom Bosne in Hercegovine. V Slovenijo je prišla aprila 1992. »...Včasih se razjočem, ko se spominjam, kako dobro smo včasih živeli. Tega se nikdar ne da pozabiti. Zdaj pa je odvisno od tega, če je tvoja hiša okupirana ali ne. Poleg tega nas imajo Slovenci za manjvredne, čisto drugače nas vidijo, kot smo v resnici. Včasih pa so tudi naši sami krivi za to, saj se ne obnašajo kulturno, a ne bi se smelo ocenjevati po posameznikih. Sprašujem se zakaj me niso prijatelji Srbi prej opozorili na to, kaj se bo dogajalo, če so vedeli. A niso oni krivi za to, kar se je dogajalo. Prišli so Arkanovi plačanci in zavzeli Bijeljino. Bogate ljudi so ubijali. Poznam družino, katere žensko so po porodu posilili tako kot njeno mamo, ubili so očeta, dojenček je preživel. Kakšen šok, ko imaš enkrat vse in potem nič. In koliko časa traja, da se človek privadi na novo državo. Zlasti težko je bilo na začetku. Ko sem na začetku prišla v trgovino, nisem nič govorila, da ne bi videli, da sem begunka. Nekateri lažje živijo brez cilja, jaz ne. Velikokrat si želim, da bi bila drugačen človek. (Vrečar, 2007)

Razpad Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) v začetku devetdesetih let 20. stoletja je privedel do konfliktov in preganjanja, ki so prizadeli vse države članice, tj. BiH, Hrvaško, Srbijo in Črno goro, Slovenijo in BJR Makedonijo. Milijoni državljanov iz nekdanje Jugoslavije so postali razseljeni znotraj svojih bivših držav članic, nekateri so pobegnili v sosednje države ali celo poiskali azil v drugih, bolj oddaljenih državah. Večina razseljenih oseb je našla zase trajne rešitve do sredine leta 2005, tisoče pa jih še vedno išče stalno zaščito ali pomoč. (Bonifazzi, 2011)

3.2. Izkušnje izključevanja : „Bosanc“

Stančič (2004) v svoji knjigi tudi govori v problematiki identitete, ki so posamezniki imeli, ko pridejo v novo okolje: V Slovenijo so me starši pripeljali ko sem imela leto dni. Takrat sploh še nisem vedela, da sem Bosanka. Tega sem se zares zavedala v osnovni šoli. Pravzaprav nisem imela večjih težav, s starši sem doma govorila bosansko, v šoli in pred blokom pa slovensko. A vseeno se spominjam trenutkov, ki so mi dajali občutek, da nisem od tukaj, da sem prišlek, predvsem pa se spominjam manjvrednostnega izraza „Bosanc“. Sošolca, ki je napol sedel,

napol ležal na stolu, je učiteljica opozorila "Poravnaj se, sediš kot kakšen Bosanec". So res tako grozni, nekulturni, nemogoči in glupi? Tudi zato sem se vpisala na likovno akademijo v Sarajevu. Pet let, ki sem jih preživela tam, je podrlo vse predsodke o Bosancih. Preprosto rečeno...so ljudje ravno tako kot Slovenci. Med njimi pa imaš neumne, pametne, plemenite, zakrknjene, radodarne, škrte, predvsem pa duhovite. Štiri leta, ki sem jih preživela v Sarajevu, so zame nepozabna. Živim v Ljubljani, v Sloveniji. Tukaj sem si ustvarila družbo, končala magisterij, naredila poklicno kariero. Časi so se spremenili. Zdi se mi, da ta družba, kljub posameznim problemom postaja bolj odprta in manj klavstrofobična. Da razume, da so migracije naravni proces tega planeta. In če kdo zeli vedeti, kaj sem, mu jasno povem: Slovenka z bosanskim poreklom. (Stančič, 2004)

Milharčič, Mlekuž (2009) navajajo izkušnje posameznic v Sloveniji, ter njihovi identiteti : V bistvu, lej, Bošnjaštvo sem sprejela lih tolk, da sem vedla, kdo sem. Da vem, da nisem Jerca, da pa mam neke korenine, da pa tuki sem rojena. Ampak metaforično, no. Ampak ene korenine pa spet mam. V bistvu do šestega razreda nekak razmišljaš, pa zakaj me ne marajo? Kaj sem pa jest kriva, pa saj si jest nisem zbirala, kam se bom jest rodila, pa pol si nekak rečeš, OK; če me pa že ne maraš, bom pa jest že vedla, zakaj ti mene ne maraš. In pol začneš spoznavat kje si, kdo je bil tvoj dedek, kako je bilo dedkovemu dedku ime, kva pomen pendžer, pa kva pomen somun, pa a veš,..v bistvu, OK, sem Bosanka, če bom pa že Bosanka, bom pa pol Bosanka z razlogom. Ker jest bom za njega Bosanka, za tega Slovenca sem jest Bosanka, pa ta „spodnja“, pa južnjaška, pa ne vem kaj še vse, a jest govorila perfektno slovensko al pa jest sploh ne govorila slovensko, ne. Nima razlike. Pol zato, a ne. Bošnjaštvo sem pa sprejel da te mere, sej pravem, lih tolk da vem, kdo sem. Islam pa, ne vem, v tem sem se našla, ne.. iščeš ta izhod, pa ne vem. Jest sem ga našla v veri. Sploh center života. (Intervju, Jesenice, 11.7.2004: Milharčič, Mlekuž 2009)

Mnogi so opisovali svoje občutke manjvrednosti. Belma in Dina sta prepovedali, da sta svoje poreklo vedno potiskali nazaj in kako nista hoteli, da bi drugi vedeli, da so njuni starši južnjaki. Prepovedali sta o tem, da sta bili kot južnjakinji vedno potisnjeni ob rob, kako sramotno je bilo, če je kdo ugotovil, da se doma pogovarjajo srbohrvaško, ker so potem vsi govorili, a veš, da so njeni Bosanci. Vendar svojega porekla nista skrivali le zaradi tega, ker bi ju drugi zaradi tega zasmehovali, temveč tudi zato, ker sta imeli doma drugačne razmere od drugih. Njuno poreklo je bilo v resnici tesno povezano s slojno bariero, ki sta jo občutili v razmerju do večinskega prebivalstva. Pravita, da njuni starši niso bili izobraženi, da so bili navadni delavci, da so doma živeli skromno, nista imeli svoje sobe, niti svoje pisalne mize, za katero bi se učili. Tako naj bi dobili manjvrednostni kompleks. Stalno sta čutili razlike v razmerah, v katerih sta živeli in v katerih so živeli otroci Slovencev. (Milharčič, Mlekuž 2009)

Dina je pripovedovala, kako je bila povabljen na rojstni dan sošolke in dobro stoječe družine. Njena mama je bila po poklicu zdravnica, oče pa je opravljal eno od vodilnih funkcij v jeseniški tovarni Acroni. Njeni starši praznovanju rojstnih dni niso pripisovali posebne teže in ji tako niso dali denarja, da bi sošolki kupila darilo. Tako ji je odnesla zvezek, v katerega je njena mama že zapisala njeno ime, sošolka pa je ob pogledu na zapis samo zamahnila z roko in ga vrgla na mizo, zaradi česar se je Dina počutila ponižano. Rekla je, da je v šoli kar nekako veljalo, da pa pri njih doma nimajo denarja. (Milharčič, Mlekuž (2009)

Belma je prepovedala o tem, kako je v neki drugi situaciji učiteljica pohvalila nekaj učencev v razredu in je takrat nek sošolec, ki je prav tako imel starše iz ene od južnoslovanskih republik, dvignil roko in učiteljico opomnil, da je tudi Belma dobra učenka. Ta dogodek iz šolskih dni je komentirala z mislijo, da je zanimivo, kako sta oba s sošolcem , kljub temu, da je učiteljica s pohvalo mislila tudi njo, avtomatično mislila, da nje kot južnjakinje pohvala pač ne more zadevati. (Milharčič, Mlekuž (2009)

Razlike naj bi bilo čutiti tudi ob vpisu v srednjo šolo. Dina mi je pripovedovala, kako ji je svetovala šolska pedagoginja. Ker je bila v tistem obdobju precej nesamozavestna, se pri izbiri srednje šole, kamor se je vpisovala, ni znala dovolj opogumiti in se odločiti v skladu s svojimi željami, neodvisno od pedagoginjin sugestij. Recimo, jest sem bla, v srednji šoli,... moj uspeh v šoli recimo, jest sem bla dobra, vedno sem bila dobra, s trojko sem končevala. In recimo,

meni je svetovalka svetovala, da naj grem na kmetijsko. Nekemu Mihatu, ki pa je bil tako isto kot jest dober, pa je rekla recimo, da naj gre na neko zdravstveno. Sej jest ne vem, če ona mogoče ni mislila tako, ampak enostavno včasih se vprašaš, kaj pa, če je ona meni rekla, da naj grem jaz na kmetijski zato, ker sem bila jest Dina. Oziroma Karić. Mogoče sem pa jest recimo moja usodna napaka je bila, da se takoj nisem vpisala v neko štiriletno šolo. Ampak OK; zdaj je konec, zdaj sem že končala, tko da sploh ni problem a veš,. Mogoče je tudi vplivalo to, da sem... Takrat mi je oče reku, da naj grem na zdravstveno, k je bila edina štiriletna na Jesenicah, razen gimnazije, ampak nisem mela dovolj samozavesti in sem šla na triletno trgovsko v Kranj. Pa me ta poklic sploh ni zanimal (Milharčič, Mlekuž (2009) intervju, Jesenice, 17.3.2004

V pogovoru s starejšimi generacijami Bošnjakov in Bošnjakinj se takšni vidiki diskriminacije, kot so jih doživljali njihovi otroci, rojeni v Sloveniji, niso izpostavili na enak način, kljub temu pa so bile pogosto opazke, da so Slovenci na Bosance vedno gledali zviška in da je bil občutek omalovaževanja stalno prisoten. Odločitev za islamski način življenja in z njim islamski oblačilni kod je tako tihi, a vidni upor nekaterih Bošnjakov, ki so se zaradi različnih vrst diskriminacije odločili, da izoblikujejo povsem lasten, neodvisen življenjski slog, s katerim se poskušajo distancirati od poniževalnih pripisov s strani večinskega okolja. S privzemanjem islamskega načina življenja in islamskega načina oblačenja pa se v slovenski družbi izpostavljajo predvsem ženske, saj je prav njihov način oblačenja tisti, ki je v javnosti najbolj viden in zaznan kot drugačen. (Milharčič, Mlekuž (2009)

3.3. Izobraževanje in organizacija šolskega programa za otroke begunce iz Bosne in Hercegovine

V prvem begunskem letu v Sloveniji je bila organizirana za otroke, ki so se prisilno priselili iz Bosne in Hercegovine, osnovna šola posebej za njih. Šolsko leto 1992/1993 se je tako v šolah za prisilno preseljenje začelo decembra 1992. Prostorske in druge materialne pogoje so pomagale urejati občine. V teh šolah, so se poučevali prisilno priseljeni iz Bosne in Hercegovine. Problem pa je bil, ker nekateri izmed njih niso imeli pedagoške izobrazbe. Za svoje delo pa so dobili skromno plačilo, ki so ga prispevali tuji donatorji, zlasti Mednarodna

islamska organizacija za humanitarno pomoč. Segregacijsko obliko šolanja je Ministerstvo za šolstvo in šport pojasnilo z naslednjimi besedami: Odločili smo se za vzpostavitev vzporednega

izobraževalnega programa, ki ni vključen v šolski program, saj bi bila taka integracija prvi korak k asimilaciji teh otrok, tega pa načeta ne slovenska ne bosanska vlada. Ker pouk za otroke poteka v njihovem maternem jeziku, sta nacionalna in kulturna identiteta teh otrok ohranjeni. In ko se bodo vrnili v domovino, bodo lahko normalno zaživel. (Vrečar, 2007)

Očitno je, da so tudi slovenski uradniki pričakovali, da bo vojna trajala le nekaj mesecev, in se niso zavedali tega, kar venomer ponavlja Harrell-Bond, da so problemi begunstva dolgotrajni in da nekateri ostanejo za vedno. Slabo se tudi zdi razumevanje integracije in njene pomembnosti, za blaginjo ljudi. Po podatkih omenjenih v knjigi Doupone Horvat, Verschuerena in Žagarja so nekateri starši slovenskih otrok pisali pisma na tedanje Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, da ne želijo, da hodijo njihovi in begunski otroci v isti razred. Po podatkih tedanjega Ministrstva za šolstvo, znanost in šport so bile v šolskem letu 1992/1993 na petinpetdesetih lokacijah v petinštiridesetih slovenskih občinah ustanovljene osnovne šole za prisilno priseljene iz Bosne in Hercegovine. (Vrečar, 2007)

4. PROBLEM

Formulacija problema

Za temo integracije in vključevanja otrok priseljencev v osnovno šolo sem se odločila, ker je tematika priseljencev v Sloveniji vedno aktualna, in čeprav so si pristojni prizadevali izboljšati integracijo priseljencev v izobraževalnem procesu, lahko rečemo, da se stvari se niso spremenile na bolje. Kot študentko, ki se je preselila v Slovenijo, in kot pripadnico etnične manjšine me zelo zanima proces integracije priseljencev, posebej integracija učencev v novo okolje, saj se v izobraževalnem procesu pogosto srečajo s stigmatiziranjem in diskriminacijo.

Svoje prostovoljno delo v dnevnem centru za pomoč otrokom priseljencem sem začela, ko sem prišla v Slovenijo. Na delavnicah, ki smo jih pripravili skupaj z otroki in med pavzami, ko sem se veliko pogovarjala z njimi, sem ugotovila, da se nekatere stvari v vzgojno-izobraževalnem sistemu še vedno niso spremenile in da imajo nekateri učenci še vedno veliko težav z integracijo v svojem novem okolju. Večinoma so učenci, ki so bili v dnevnem centru, kjer sem opravljala prostovoljno delo, prišli v Slovenijo na začetku šolskega leta in so v dnevni center hodili redno, tudi zato, ker so imeli tam tečaj slovenščine.

Čez približno en mesec, ko smo se bolje spoznali, so mi nekateri začeli zaupati, z mano so se pogovarjali o stiskah, ki jih doživljajo v svoji novi šoli. Takrat me je ta problematika začela še bolj zanimati, in sem hotela raziskati, kaj pravzaprav šola lahko naredi za učence priseljence, kakšne programe jim ponuja, da se lahko vključujejo v šolo in novo okolje, in na kakšen način pri tem sodeluje država in kako podpira vzgojno-izobraževalni sistem na splošno. Da bi izvedela, kaj lahko država in šola naredita za otroke priseljence, sem hotela raziskati tudi, kako sta država in šola na tem področju ukrepali pred nekaj leti, kakšne so bile izkušnje učiteljev, strokovnih delavcev včasih in predvsem, kaj mislijo, da bi bilo najbolje narediti, da bi na tem področju prišlo do pozitivnih sprememb.

Ko sem bila prostovoljka v dnevnem centru za otroke, sem opazila, da nekateri učenci priseljenci niso bili zadovoljni s tem, kako so bili sprejeti v svoji novi šoli, njihove potrebe niso bile zadovoljene, niso bili zadovoljni s tem, kako ob njihovih težavah pri integraciji ravnaajo učitelji in svetovalna služba.

Namen in cilj moje raziskave sta prikazati, kakšno je dejansko stanje med učenci priseljenci v šoli, in način, kako so na področju integracije in vključevanja učencev v novo okolje ravnali v času prihoda bosanskih beguncev v Slovenijo. Zanimalo me je, kako šola dejansko lahko izboljša celotno situacijo in poskrbi za boljšo klimo za učence priseljence v šoli. Predvsem so me zanimala mnenja zaposlenih v šoli, njihove dosedanje izkušnje in razmisleki ter mnenja o tej problematiki, kako je bilo v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, kakšno je trenutno stanje na področju integracije in vključevanja otrok priseljencev v šolo, kaj zaposleni mislijo o tem, kako bi lahko stanje na tem področju izboljšale.

Glede na problematiko, ki jo želim raziskati, so cilji empiričnega dela raziskave :

- opisati, kako učenci priseljenci doživljajo vključevanje v novo šolsko okolje in kako jih sprejemajo sošolci in učitelji;
- analizirati vse oblike programov, podporne dejavnosti, ki jih izvajajo v šoli z namenom vključevanja in integracije učencev priseljencev;
- analizirati in opisati situacijo in načine dela z učenci, izvajanje programov integracije in vključenosti na šoli včasih in danes;
- ugotoviti, kakšno je počutje učencev v novi šolski klimi, ali se počutijo integrirane, vključene, kaj se je v šoli z leti izboljšalo, kaj bi bilo še treba izboljšati
- ugotoviti, s katerimi dejavnostmi šole spodbujajo integracijo, medkulturnost, kako se odzivajo na potrebe učencev
- ugotoviti, kakšna so mnenja, predlogi pedagoških in strokovnih delavcev v šoli in v dnevnem centru v zvezi s tem, kako bi izboljšali vključenost učencev priseljencev v novo šolsko okolje

5. METODOLOGIJA

5.1. Vrsta raziskave

Za svojo raziskavo, sem uporabila kvalitativni pristop raziskovanja, ter deskriptivno raziskovalno metodo. Kvalitativno raziskovanje se osredotoča na probleme manjšega obsega. Raziskovanje ima predvsem obliko študije primera in teži k celostnemu in poglobljenemu zajetju pojavov v čim bolj naravnih razmerah ter v kontekstu časa, kraja in sploh v kontekstu konkretnih okoliščin v vsakokratni raziskovalni situaciji. (Sagadin, 1995) Raziskovanje sem naredila v obliki študije primera, osnovne šole, s katero dnevni center, kjer sem bila prostovoljka, ima ustvarjeno sodelovanje, in sicer, osnovna šola učence priseljence pošilja v ta dnevni center, v cilju izvajanja programov integracije in vključevanja otrok priseljencev.

Poudarek je na proučevanju subjektivnih doživetij posameznika in ugotavljanju pomena, ki ga posameznik pripisuje posameznim dogodkom, pri čemer niso zanemarjeni niti subjektivni pogledi raziskovalca na proučevano situacijo. Raziskovalec tako z različnimi kvalitativnimi postopki zbiranja podatkov spoznava socialni svet neposredno (Vogrinc, 2008).

5.2. Teme

Glavne teme moje raziskavi se torej nanašajo na učence priseljence, njihovo vključenost v novo šolsko okolje, na načine ukrepanja šole in države s programi, katerih namen je boljša integracija oziroma vključevanje, na odzive pedagoških in strokovnih delavcev v šoli in dnevnem centru.

5.3. Merski instrumenti ali viri podatkov

Merski instrumenti predstavljajo pripomočke, s katerim pridobimo in merimo določene značilnosti objektov ali vprašancev. (Mesec idr., 2009) Za merski instrument sem uporabila *smernice za intervju*, ki sem jih vnaprej pripravila in okvirno določila teme, o katerih sem želela spregovoriti z učiteljicami v šoli ter strokovnimi delavkami v dnevnem centru. Med samim pogovorom sem po potrebi dodala podvprašanja, da bi razjasnila ali razširila nekatere odgovore. Postavljena vprašanja so bila zelo odprta, da imajo vprašanci možnost do svobode govora, da lahko izrazijo svoje mnenje.

5.4. Opredelitev enot raziskovanja - populacija, vzorec

Študijo primera sem izvedla v mestni šoli in dnevnem centru, ki sodeluje s šolo pri vključevanju otrok priseljencev. Vzorec intervjuvancev je bil neslučajnost. V raziskavo so bile vključene učiteljice/ učitelji z bolj ali manj dolgo prakso poučevanja v šoli, sodelovali pa so tudi strokovni delavci dnevnega centra, ki sodeluje s šolo.

5.5. Zbiranje podatkov oz. empiričnega gradiva

Podatke sem zbiral s kvalitativno tehniko delno strukturiranega intervjuja. V osnovni šoli sem imela dve fokusni skupini. Ker me je zanimalo, kakšna je bila situacija včasih in kako je danes, je bilo v prvi fokusni skupini šest starejših učiteljic, ki imajo večletne izkušnje z delom v šoli, v drugi fokusni skupini pa 6 mlajših učiteljic, ki so v šoli zaposlene do deset let. Namen je bil razumeti način razmišljanja udeležencev o tej tematiki. Način postavljanja vprašanj je bil reaktiven.

V dnevnem centru, ki je povezan z osnovno šolo, saj osnovna šola učence priseljence usmerja vanj, da se učijo slovenščino in dobijo strokovno pomoč in podporo pri učenju, sem naredila delno strukturirane intervjuje s strokovnimi delavci. Zanimale so me njihove izkušnje pri delu z otroki v centru in to, s kakšnimi okoliščinami so se v letih, ko so delali v dnevnem centru, srečevali, ter kaj mislijo o tem, kakšne programe bi kot dnevni center za otroke priseljence še lahko pripravili.

Pridobljenih rezultatov sicer ne bom mogla posploševati na celotno stanje v Sloveniji, ampak bom obdelala razmere na obravnavani šoli in tako bo mogoče dobiti predstavo o tem, kako bi lahko izboljšali prakso pri integraciji in vključevanju otrok priseljencev na tej šoli.

5.6. Obdelava gradiva

Kvalitativna analiza gradiva predstavlja proces kodiranja, ki pomeni interpretacijo analiziranega besedila, zapis pojmov, ki jim po naši presoji ustrezajo, analiziranje značilnosti teh pojmov ter formiranje neke pravilnosti, teoretične razlage ali pojasnitve (Vogrinc, 2008).

Intervjuje s strokovnimi delavkami v dnevnem centru za otroke priseljence in z učiteljicami v osnovni šoli sem posnela z diktafonom; nekatera vprašanja in smernice sem si pripravila vnaprej, da bi dobila vse informacije, ki so me zanimale. Intervjuvancev v dnevnem centru nisem omejevala pri pripovedovanju, sicer sem z njimi opravila delno strukturirane intervjuje. Tudi pogovore in razprave z dvema fokusnima skupinama, sem zvočno posnela in gradivo obdelala.

Audio posnetke iz intervjujev fokusnih skupin, sem v skladu z navodili transkribirala v dobesedni pisni zapis in natančno označila dialog. Potem sem določila enote kodiranja, ki bi bile odgovori na postavljena vprašanja v obliki besed, stavkov ali odstavkov. Razčlenjeno besedilo sem nato odprto kodirala. Sledilo je združevanje sorodnih pojmov v kategorije, pri čemer sem več različnim opisom z enakim pomenom dala isto ime. Potem sem analizirala intervjuje s strokovnimi delavci in pogovore s fokusnima skupinama pedagoških delavcev v šoli. Odgovore, pridobljene s polstrukturiranimi intervjuji s fokusnima skupinama, sem razvrstila v preglednico, da sem lahko analizirala stanje v šoli.

6. REZULTATI

6.1.1. Razlike socialna vključenost otrok priseljencev danes in v obdobju bosanskih beguncev

O razlikah pri vključevanju otrok priseljencev danes in nekoč so starejše učiteljice omenile veliko primerjav; spomnile so se, kako je nekoč bilo povsem drugače. Navajale so, da so bili včasih v razredu učenci, ki tudi niso znali slovenskega jezika, pa so se hitro naučili slovensko in so imeli zelo dober uspeh. Ena od učiteljic je omenila, da je bilo bolje tudi glede staršev, da jih danes zanima samo sociala, koliko bodo od države dobili denarja, sami pa se zelo malo potrudijo : *Pred 30 let ena punca iz Makedonije, je bila postavljena v razred brez znanja slovenskega jezika, in je zelo dober uspeh in vedenje imela, tudi starši so se dosti bolje potrudili, sodelovali s šolo, kaj naj mi naredimo, in so oni poiskali pomoč. Danes pridejo, ne prinesejo niti učbenikov, niti delovnih zvezkov. Starše pa samo sociala zanima, kolk bojo dobili » Pa znate, pa nemam, nemam posla ». Samo to poslušam. Tega včasih ni bilo.*

Menile so, da so se otroci nekoč bolje integrirali, ker smo živeli v eni državi, zato niso čutili veliko razlik, da je sloj bil drugačen, danes pa otrokom priseljencem ponujajo več možnosti, ki pa jih zelo slabo izkoriščajo.

Spomnile so se, da bilo tudi med vojno drugače, učenci so bili izrazito v redu in hvaležni; omenile so še, da so se včasih bolje integrirali, ker jih je bilo manj, danes pa se sami razvrščajo v skupine, in se težje učijo jezika. Navajale so primere učencev, ki ostajajo zaprti v krogu družine, govorijo samo svoj jezik, zato je njihov učni uspeh slab.

Mlajše učiteljice so opazile razliko med kulturami v smislu integracije, in sicer se drugi učenci integrirajo bolj kakor Albanci, ki za to vselej potrebujejo več časa. Omenile so primere slabe integracije, ko se starši, zlasti matere, ne integrirajo/vključijo v družbo, in čeprav več let živijo v Sloveniji, ne govorijo slovensko. V dnevnem centru so se spomnili, da včasih njihova naloga ni bila predvsem podpora pri integraciji, danes pa pri tem veliko pomagajo, navedli so, da je videti napredek integraciji in pri učnem uspehu učencev.

6.1.2. Sodelovanje dnevnega centra in šole

Dnevni center sodeluje s šolo na začetku in koncu šolskega leta. V šoli jim dajo vse informacije o tem, kdo so priseljenci, seznanijo jih z dnevnim centrom, potem pa navežejo stik z družinami. Menijo, da v šoli ne razumejo povsem njihovega delovanja, in sicer da želijo otroka naučiti socialnih veščin, prizadevajo si, da v šoli ne bi mislili, da so zgolj njena podaljšana roka, center za inštrukcije. Razumejo stiske, ki jih imajo otroci priseljenci, želijo si, da bi se v dnevnem centru počutili dobro, ne pa, da bi se tam samo učili, radi bi jih naučili, da bi bili ponosni in da bi znali reševati težave in stiske, ki jih imajo doma in v šoli.

Nekatere starejše učiteljice so mnenja, da se otroci v dnevnem centru samo igrajo, da ne delajo domačih nalog, prostovoljci se ne povežejo s šolo, učenci so brez znanja. *Jaz vem da otroci se v tem dnevnem centru samo igrajo, sploh ne delajo domače naloge. Nobeden prostovoljec ne pride do nas, učenec pride brez narejene naloge, brez znanja. A bom jaz tam hodila?*

Druge učiteljice pa se zavedajo, da otroci sploh ne bi hodili v dnevni center, če se tam ne bi posvečali tudi igri.

6.1.3. Stiske v šoli

Starejše učiteljice so opazile, da otroci zelo malo govorijo o bajramu, o tem nočejo govoriti, kot da bi jih bilo sram. *Samo to kar pravimo da so ponosni, recimo ko je bil Bajram, sem opazila da otroci zelo malo govorijo o temu. Napišejo starši opravičilo da niso bili prisotni zaradi praznika, ampak otrok noče povedati da imajo Bajram in ga zato ne bo v šoli. Jaz to kar sama pol izpostavim, ker imamo Božič, Slave, Bajram in oni pač o tem ne govorijo. Kot da jih je mal sram.*

Socialne delavke so govorile o težavah, ker otroci živijo v Lipi, kje so bivalni prostori zelo majhni, zato otroci nimajo dovolj prostora za učenje, in doživljajo stiske tudi zaradi tega. Ko pridejo v Slovenijo, izgubijo prijatelje in jim je zelo težko. Menijo, da so v ozadju učnih težav druge težave, in sicer imajo otroci nizko samozavest, nimajo prijateljev. Če je otrok v šoli tiho, to ne pomeni, da je z njim vse v redu. Za neuspehom se pogosto skrivajo stiske, neustrezne družinske razmere.

6.1.4. Tradicija in kultura

Starejše učiteljice menijo, da je kulturno okolje, iz katerega prihajajo priseljenci, popolnoma drugačno od slovenskega kulturnega okolja; otroci večinoma prihajajo iz vasi in imajo slabšo vzgojo. Ena od učiteljic je povedala, da znajo biti zelo samozavestni, in nesramni, tudi tisti starši, ki imajo korenine v republikah nekdanje države, so se pa tukaj rodili, ali prišli sem zelo mladi, zdaj so njihovi otroci v šoli in hočejo biti Slovenci, in z njimi lahko prihaja do konfliktov. Z določenih območij prihajajo slabši učenci, učiteljice menijo, da je to značilno predvsem za priseljence s Kosova, saj je njihova kultura zaprta in se izolirajo. Pogosti so primeri, ko mati, čeprav že petnajst let živi v Sloveniji, ne govori slovensko.

Ne, ena makedonska šola je, res je tam različen odnos do šolskega znanja. Starši želijo dobro svojim otrokom, ampak šolsko znanje ni taka vrednota pri njih, ko kar je pri nas. Oni imajo to eno šolo za Turke, sami se med sabo obdelujejo, pridejo sem iz popolnoma drugačnih kulturnih okolij, in konkretno na naši šoli, reakcija je samo ko pride do negativnih ocen. Ko rečemo da bo razred ponavljal, takrat reagirajo, dokler ne govorimo o ponavljanju razreda je vse v redu.

Potem starši njihovi, delajo, so zaposleni, in so otroci prepuščeni babicam i dedkom, sami sebi, in ta vzgoja je potem še slabša. To je to kulturno okolje, in vsi pridejo iz iste vasi, ker žlahta potegne žlahto, to je verižna reakcija in če tam ni odnosa to nekega znanja, pol se to jasno pokaže tukaj.

Mlajše učiteljice so povedale, da moški poskrbijo za finančno preskrbljenost družine, vendar ženska potrebuje avtonomnost, in postavljajo si vprašanje, ali si tega res želijo ali prevladuje vpliv tradicije, da ženska ničesar ne naredi sama. Kultura je takšna, da moške žena ne pustijo, da bi hodile na tečaje.

Socialne delavke v dnevnem centru so povedale za primere, ko so v skladu s kulturo in tradicijo, starši sinu našli ženo na Kosovu, prišla je v Slovenijo in ostaja le doma.

6.1.5.Slovenski jezik

Učenci se razvrščajo po skupinah, da lažje uporabljajo svoj jezik. Starejše učiteljice pa so omenile tudi primere, ko se posamezniki naučijo slovensko in hitro napredujejo.

Mlajše učiteljice menijo, da nima smisla, da so ženske deset let doma in se ne naučijo jezika. Ko gredo k zdravniku ali h ginekologu, morajo z njimi otroci, saj same ne znajo slovensko. Najbolje bi bilo, če bi bili tečaji slovenščine obvezni, poleg tega bi morali trajati dalj časa, potem bi bilo za vse lažje, saj bi bili ljudje tako več časa v stiku s slovenščino. Jezik je treba usvojiti najprej, potem je mogoče naprej. Ko pridejo v Slovenijo, starši in otroci ne znajo jezika in če ne poznaš jezika je to velika ovira. Priseljenci sami so povedali, da se kot tujci tudi počutijo nekako manjvredno, ker jih v novem okolju ne sprejemajo.

6.1.6. Predsodki

Starejše učiteljice so povedale, da starši včasih ne sodelujejo, ker ne znajo pisati. Odvisno je, iz katere šole pridejo učenci, v nekaterih vaseh namreč ne pridobijo nikakršnega znanja. Smejale so se, ko so omenile, da imajo turške šole. Otroci so večinoma prepuščeni babicam in dedkom, zato so slabo vzgojeni. Prihajajo iz iste vasi, kjer »žlahta potegne žlahto«. Menijo tudi, da staršev med šolskim letom uspeh otrok ne zanima, na koncu šolskega leta pa, če mora učenec ponavljati razred, pa poznajo vse pravice. Nekateri tudi niso pismeni. V albanski kulturi se vsi tikajo in se objemajo. *...Imajo kulturo da te tikajo. Albanci posebej, ti bom jaz povedal ! Veš ti učiteljice...haha pač ja, ali se objemajo, če so taki, in prinesejo kakšno baklavo na govorilne..*

Učiteljice menijo, da sta poreklo in versko ozadje zelo pomembni, če so ilirskega ali slovanskega porekla. Šola ni vrednota ko kar je v Sloveniji. Če so učenci ilirskega/albanskega porekla, šola zanje ni taka vrednota kot v Sloveniji, zanje so najpomembnejši družina, osnovno šolanje in to, da se mladi čim prej zaposlijo, saj potem vzdržujejo sebe, se hitro poročijo in pomagajo staršem. V tem je torej največja težava. V dnevnem centru uporabnikom pomagajo pri komuniciranju v zdravstvenem domu, kam napisati določeno dokumentacijo, v pravnih zadevah. Pravijo *Mame so tiste, ki imajo veliko časa in jih poskušamo pridobiti. Povabimo jih, ampak odzovejo se različno, nekatere so zelo navdušene, nekatere se ne odzovejo, pridejo enkrat in nikoli več.*

6.1.7. Matere

Socialne delavke so povedale, da nekatere mame že petnajst let živijo v Sloveniji in ne govorijo slovensko, otroci so njihovi prevajalci. Po navadi očetje govorijo slovenski jezik, mame ne. Tečaje slovenščine predvsem organizirajo za mame. Nekatere se jih ne smejo udeležiti, če je v prostoru moški. Omenile so še, da se nekatere deklice poročijo s šestnajstimi leti.

Ženske iz Bosne pa so zelo odprte, delovne, muslimanke iz Makedonije skrbijo za može, ostajajo bolj doma. V njihovi kulturi je namreč pogosto mišljenje, da so slabe matere, če dajo otroke v vrtec.

Starejše učiteljice moti, da starši sprašujejo po sociali, imajo brezplačen tečaj, nočejo se pa potruditi, sploh se ne odzivajo, ko jih povabijo v šolo. Ko pride do tega, da mora učenec ponavljati razred, se nastop spremeni, takrat poznajo vsa prava, so zelo dobro informirani. Starši iz nekaterih vasi, ne znajo pisati, pišejo z velikimi tiskanimi črkami. Niso pismeni. Ogromno jih pride v Slovenijo, ker je to le odskočna deska za naprej, na primer za Nemčijo.

Socialna delavka je povedala:

nimajo dovolj izobraževanja in znanja, ne morejo tega dati svojem otroku. Imela sem primer ko smo pomagali, da bi se otrok naučil seštevati, in je mama s seboj prinesla telefon. Ko sem jo vprašala, zakaj telefon, je povedala, da mu je doma naredila nalogo s kalkulatorjem, in ni vedela, da je to narobe, zato otrok ni znal seštevati. Tako da je najpogosteje treba svetovati staršem.

6.1.8. Aktivnosti dnevnega centra

Aktivnosti dnevnega centra so : lažja vključitev v šolo , pomoč pri učenju, pri delanju nalog , učenje in igranje, vsak dan do petih. *Za otroke smo organizirali plavalni tečaj, ker večinoma niso znali plavati in se niso v šoli tečaja udeleževali. V sodelovanju s Fakulteto za šport smo organizirali te tečaje, in smo imeli poseben tečaj za deklice in posebnega za fante. Razne zadeve smo delali z njimi, na primer vpis v knjižnico, s starši smo organizirali ogled muzejev, izlete v Tivoli, na Rožnik. Staršem smo ponujali pomoč pisanja vlog za zaposlitev, pri iskanju stanovanja, če so dobili kakšno odločbo, pritožbo, smo jim ponujali informacije glede tega.*

Socialne delavke so povedale, da je koncept dnevnega centra večplasten. Ena dimenzija je, da se z otrokom učijo, druga, da se v sproščenem ozračju pogovarjajo o nekaterih stvareh, tretja pa, da ustvarjajo nekaj koristnega za otroka, nekaj, česar v svojem okolju in družini ne morejo imeti.

6.1.9. Aktivnosti v šoli

Kar se tiče nasilja, pri nas je precej manj nasilja, ko kar ga je bilo včasih. Za našo šolo velja da smo se zelo umirili. Ker smo imeli delavnice, smo imeli zunanje sodelavce, ki so imeli delavnice. Ampak je še vedno prisotno medijsko nasilje- na spletu.

V šoli nudijo dodatno pomoč izven pouka, učenje jezika slovenščine otrokom in staršem.

Imamo medkulturno prireditev, krasen projekt, kje so otroci predstavljali svojo kulturo, starši so pekli sladice in so bili vsi zadovoljni. Imeli smo projekt Evropska vas, kjer smo vsako leto spoznavali po dve ali tri nove države Evropske Unije. Letos pa je bil projekt medkulturno sodelovanje. Včasih tudi Slovenski otroci imajo problem z vključitvijo, seveda da vse obravnavamo enako, in ne delamo razlike med njimi. Načeloma učitelj pripravi skupino na novega učenca in je vseeno od kod je. Vedno delamo sociograme da vidimo če je nekdo izločen, in skozi redne ure poskusimo take stvari spremeniti. Ampak se za lastni prostor vsak otrok mora izboriti.

6.2. RAZPRAVA

Na nastanek in razvoj stališč vpliva predvsem socialno učenje. Mnoga stališča posameznik prevzame iz okolja, zlasti oseb, ki ga vzgajajo, in od oseb po katerih se identificira, mnoga pa posameznik oblikuje tudi z lastno presojo. Predsodke lahko opredelimo kot stališča, ki so zasnovana na nepreverjenih dejstvih, govoricah in so bodisi pozitivna bodisi negativna. Posledično temu so lahko predsodki neutemeljena in krivična stališča, ki nastanejo na osnovni razširjenih in zakoreninjenih predstav. Mednje lahko uvrščamo tudi težnje nekaterih učiteljev, da učno šibkejšim učencem v večji meri pripisujejo tudi negativne osebnostne poteze, ki jih v resnici nimajo. (Makarovič, 2009)

Med starejšimi učiteljicami je bila v pogovoru prisotna napetost, ker so večinoma govorile negativne stvari, navajale so primere, ki so bili večinoma negativni. Za vse kulture, različne narode z območja nekdanje Jugoslavije, so imele poseben komentar. Imela sem občutek, da na splošno mislijo, da so vsi ljudje, ki prihajajo v Slovenijo, slabo vzgojeni in imajo drugačne vrednote. Tudi o starših in učencih so nekatere govorile samo negativno, pri tem so se šalile in smejale. Med njimi, pa sta bili dve učiteljici, ki nista hoteli govoriti samo negativno, in sta odgovarjali drugače, bili sta bolj spoštljivi.

Drugačnost postane Drugost. In že smo na področju rasizmov, ki se izražajo v stilu ravnanja ene skupine do druge. Najpogosteje gre za prepričanje enih o tem, da so njihovi ideali lepote, kreposti, inteligence in premišljenosti norma, po kateri naj se ravnaajo vsi ljudje, Biti drugačen pa najpogosteje pomeni biti nekaj manj. Vsakdanji rasizmi delujejo torej na ravni vzpostavljanja razlik. (Zaviršek, 1996)

“Drugačne” kulture so tiste, ki konstituirajo ovire, ali tiste, ki so vzpostavljene kot ovire (s pomočjo šol ali norm mednarodne komunikacije) v procesu pridobivanja kulture. In obratno, “kulturni hendikepi” dominiranih razredov so prezentirani kot praktično enačenje s tujskim statusom oziroma kot načini življenja, ki so že posebej izpostavljeni destruktivnim učinkom mešanja (to je učinkom materialnih razmer, v katerih se pojavlja to “mešanje”). (Balibar, 2004)

Moram povedati, da je bilo zelo neprijetno spremljati odnos učiteljic do mene; ko so razpravljale, me niso poslušale, večkrat so govorile druga čez drugo in se smejale. Ena od učiteljic je bila zelo negativna, ves čas je bila jezna, govorila je samo grde stvari, ne glede na to, kaj sem jo vprašala. Mislim, da v odnosu do učencev sploh nima empatije, ne zna razmišljati racionalno, ne zaveda se, kaj je problem, zakaj ima otrok priseljenec slabe ocene. Nenehno je govorila o učenem uspehu, delovanje dnevnega centra se ji ni zdelo pomembno, saj je bila prepričana, da otroci tam ne delajo dovolj za šolo in se ne učijo.

Mlajše učiteljice so izpostavile problematiko, da se starši dovolj ne vključijo dovolj v učenje slovenskega jezika in ne prihajajo redno v šolo. Povedale pa so, da ni pri vseh enako, okoliščine se lahko od družine do družine razlikujejo, za nekatere je značilno drugačno vedenje, sledijo tradicijami, pri drugih pa tradicionalna kultura ni tako močna in se zelo dobro vključijo in integrirajo. Poudarile so, da je treba svetovati staršem, saj se zavedajo, da se počutijo manjvredne, ker so tujci in jih v novem okolju ne sprejemajo.

Socialne delavke so menile, da bi bil odziv lahko boljši, če bi šola starše poslala v dnevni center, same za to nimajo veliko možnosti, ker je vse delo opravljajo prostovoljno. Zavedajo se, da učiteljice govorijo negativno tudi o dnevnem centru, češ da se otroci tam samo igrajo in ne delajo za šolo. Nekatere so povedale, da si želijo, da bi učiteljice razumele težave, ki jih imajo učenci priseljenci, ko pridejo v Slovenijo, želijo si, da bi celostno pomagali otrokom in družinam, in to ne pomeni samo učnega dela.

Želijo si boljšega sodelovanja s šolo, da bi se skupaj ukvarjali s tistimi dejavniki, ki so v ozadju in zaradi katerih imajo otroci težave pri integraciji. Menijo, da je treba otroke opolnomočiti, da bodo ponosni na to, kar so, da se jim tega ni treba sramovat, ker je to del njih.

Starši priseljenci imajo redko dovolj samozvesti, zaradi tega to težko prenašajo na svoje otroke. Če strokovni delavec spozna, da starši priseljenci svojim otrokom niso v oporo, se morajo o tej temi z njimi pogovoriti.

Za uspešno reševanje oziroma preprečevanje nastanka morebitnih težav je pomembno vzpostaviti stik s starši in sodelovati z njimi. Šola bi morala razvijati različne oblike sodelovanja s starši, da bi ti lahko dejavno vključili v reševanje težav svojih otrok. Žal sta omejitvi na tem področju premajhna želja in premalo znanja pri učiteljih in strokovnih delavcih. Zaradi tega je sodelovanje med šolo in starši oteženo, poleg tega pa starši priseljenci po navadi ne iščejo stika z šolo.

Starši, ki so tudi priseljenci, ne znajo dovolj slovenskega jezika, in je zaradi tega sporazumevanje oteženo. Pozitivna praksa je, da na nekaterih šolah obstajajo tečaji slovenščine, kar veliko prispeva k izboljšanju odnosa med starši in šolo, torej je omogočen medkulturni dialog. Ta praksa prispeva k temu, da imajo starši neposreden stik s šolo in lažje dobijo informacije o stvareh, ki se dogajajo v njej, torej tudi o njihovem otroku v šolskem okolju. Če starši redno prihajajo v šolo, je verjetnost, da bodo zaznali, kdaj ima njihov otrok v šoli težave, večja.

Za boljše sodelovanje med starši in strokovnimi delavci v šoli, morajo biti strokovni delavci popolnoma odprti in morajo pokazati razumevanje in občutljivost do otroka, ki pride v novo okolje. Strokovni delavec bi moral poznati posebnosti etnične skupine in kulture, iz katere otrok prihaja; tako bi lahko uspešno reševal socialne probleme med učenci, ki prihajajo iz različnih kulturnih okolij.

Prvi korak v procesu odpravljanja rasizma, ki se prepleta na kulturni, institucionalni in osebni ravni, je, da ga se začnemo zavedati. Ozaveščanje kot eden pomembnih elementov antirasističnega socialnega dela je proces, ki poteka takrat, ko prepoznamo povezavo med družbenimi odnosi, v katere stopamo (in jih reproduciramo skladno s svojimi vrednotami, prepričanji, vrednostjo) in družbenimi pozicijami, ki jih zasedamo (pripadamo večinski etnični skupini, imamo visokošolsko izobrazbo, sprejemamo pomembne odločitve na področju socialnega dela ipd.). Socialne delavke in delavci moramo dobro vedeti, kateri strukturni mehanizmi povzročajo zatiranje in diskriminacijo. Poznati in spoštovati moramo kulturne raznolikosti ljudi, ki pripadajo različnim etničnim skupinam, razumeti pomen individualnih in kolektivnih življenjskih stilov, jezik (ali zagotoviti prevajalca), spoštovati raznovrstne tradicije, običaje, verovanja ipd. To znanje pridobimo s pogovori in druženjem z ljudmi, ki pripadajo različnim kulturnim krogom. (Zorn, 2003)

6.3. SKLEPI

Pri delu z otroki s priseljskim ozadjem je zelo pomembno, da poskušamo spoznati in razumeti različnost in posebnosti posameznikove kulture. Učitelji in strokovni delavci šole lahko vplivajo na otroka, njegovo počutje in na to, da ga bodo v novem okolju bolje sprejeli. Otrok potrebuje veliko podpore v družini, v šoli pa prav tako potrebuje podporo in spodbudo, da bo motiviran za uspešno delo. Učitelj je tisti, ki mora najprej ugotoviti, ali so učenca v razredu sprejeli, in narediti vse, da bi bil učenec priseljenec čim bolj sprejet.

Učenci priseljenci bi morali dobiti pomoč pri učenju slovenščine, tako bi imeli boljše temelje za šolsko delo. Za integracijo učenca priseljenca je najpomembnejše, da ima veliko podpore staršev, da ima občutek pripadnosti in lastno identiteto. Če izgublja lastno in kolektivno identiteto, lahko hitro pride do pojava agresivnosti in nasilja .

Med prostovoljnim delom v dnevnem centru in pogovori z učiteljicami in socialnimi delavkami sem spoznala, da so stigmatiziranje, diskriminacija in izključenost otrok priseljencev teoretski pojmi, ki jih lahko povezujemo pri delu z ranljivimi skupinami. Nasilje lahko postane odgovor na socialno izključenost in diskriminacijo, ki jo občutijo učenci. Socialno izključeni lahko pozneje postanejo delinkventi in se priključijo asocialnim skupinam. Če manjšinska etnična skupina nima določenega vzora in se ne identificira s pozitivno socialno identiteto, bo vedno ostala marginalizirana.

Ko sem začela prostovoljno delati v dnevnem centru za otroke, sem se pogovarjala z nekaterimi učenci priseljenci, ki imajo težave v šoli, ker jih v razredu niso najboljše sprejeli. V pogovoru z njimi sem opazila, da so razvili občutek manjvrednosti in sami med sabo izvajajo stigmatizacijo.

To, kar se mi zdi pomembno, je, da otrok in mladih, ki so doživeli diskriminacijo, socialni delavci ne obravnavamo na poniževalen ali pokroviteljski način. Otroke je treba naučiti, da se znajo postaviti zase, tako da so ponosni na svoje izbire in prepričanja. To, kako se otrok postavi zase in kakšne vrednote prinese iz družine, močno vpliva na njegovo počutje in odnos v socialni interakciji z drugimi. Če otrok nima dovolj samozavesti, strokovni delavec s pomočjo staršev to lahko spremeni na bolje.

Za otroka je najpomembneje, da dobi veliko podpore, najprej pri starših, v družini, saj bo potem lažje prebrodil vse težave, ki jih bo imel v šoli. Starši so tisti, ki morajo svojega otroka opogumiti in ga tako okrepiti, da se bo znal sam postaviti zase, da bo zastopal sebe in svoja stališča, svojo kulturo, da bo spoštoval druge in da bo samozavesten, da bo ponosen, ker ima lastno identiteto. Kakovost starševstva, podpora znotraj družine in navezanost, pravilne vzgojne tehnike so najpomembnejše za razvijanje samozavesti otrok.

6.4. PREDLOGI

Glede predlogov so učiteljice in socialne delavke povedale naslednje:

-Najbolje bi bilo, da bi bili tečajji slovenščine obvezni in da bi trajali dlje časa; potem bi bilo za vse lažje, saj so osebe tako več časa v stiku s slovenščino. Jezik je namreč temelj, potem lahko gradimo naprej. Otrokom in družinam je treba celostno pomagati, samo učno delo ni dovolj. Država ima prav tako pomembno vlogo pri uvajanju obveznih programov za priseljence, na primer glede jezika za tiste, ki si želijo živeti v državi

-povezovanje dnevnega centra s šolo (potrebujemo povezovanje, več bi moralo biti sodelovanja s šolo, vzpostaviti stik in sodelovanje s starši, starše je težko pridobiti za učenje v prostorih centra. Šola je obvezna, vse dodatno ni. Ko je ura štiri, torej ko je na vrsti učna pomoč, učenci pogosto pospravijo svoje stvari in grejo, pri tem pa so socialne delavke brez pomoči staršev brez moči)

- v šoli bi morali delati več reklame za dnevni center (poleg tega bi morali razumeti, da je delovanje dnevnega centra večplastno, ni pomembno samo, da se otroci učijo. To je samo ena komponenta)

-Šola ima pomembno vlogo, da širi prakso medkulturnega dialoga v šoli, v šoli morajo več govoriti o enakopravnosti in spoštovanju kulturnih razlik med učenci

- Učiteljice in učitelji morajo upoštevati vse razlike, socialne in kulturne razmere, različnost otrok, uporabiti poseben pristop pri delu z učenci priseljenci in posvečati pozornost na nove učence priseljence

-Učiteljice in učitelji morajo biti inovativni, ustvarjalni, navezati stik v razredu in omogočiti otrokom manjšin enake možnosti, uporabiti integrirani način izvajanja pouka (večja empatija in solidarnost v razredu)

-upoštevati poučevanje manjšinskih jezikov, omogočiti gojitev maternega jezika (omogočiti medkulturno učenje in komuniciranje med učenci v razredu, poboljšati kvaliteto vrstniških odnosov in socialno sprejetost v razredu, omogočiti v razredu komunikacijo, svobodo misli in prepričanj)

7. Viri in literatura:

- Antić Gaber, M. (2011). Na poti do lastne sobe. Ljubljana: Družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje
- Balibar, Étienne. 2004. Ali obstaja "neorasizem"? Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, letnik 32, št. 217/218. str. 115–125.
- Baskar, Bojan. 2004. Rasizem, neorasizem, antirasizem. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, letnik 32, št. 217/218, str. 126–149.
- Bešter, R. in Medvešek, M. (2010). Vključevanje migrantskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja
- Bibič, Bratko. 2003. Hrup z Metelkove. Tranzicija prostorov in kulture v Ljubljani. Ljubljana Mirovni inštitut
- Bonifazzi, C. (2011). Međunarodne migracije na Balkanu od kraja Hladnog rata: OPŠTI PREGLED. *MIGRACIJE, KRIZE I RATNI SUKOBI NA BALKANU S KRAJA 20. VEKA*, 5-27.

- Carlson, E.B. in Dalenberg, C.J. (2000). A conceptual framework for impact of traumatic experiences. *Trauma, Violence and Abuse*, 1 (1), 3-24
- Cvetek, R., (2009). *Bolečina preteklosti: Travma, medosebni odnosi; družina, terapija*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Dominelli, Lena. 1995. Antirasistične perspektive v evropskem socialnem delu. V: *Socialno delo*, letnik 34, 181–193, Ljubljana: VŠSD.
- Gilligan, R. (2009). *Promoting resilience : supporting children and young people who are in care, adopted or in need*. London: British Association for Adoption & Fostering.
- Goffmann, Erving (2008) *Stigma*. Založba Aristej
- Jalušič, Vlasta. 2001. Ksenofobija ali samozaščita?. V: *Poročilo Skupine za spremljanje nestrpnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

- Klinar, Peter. 1985. Mednarodne migracije v kriznih razmerah. Maribor: Obzorja.
- Kobolt, Alenka. 2002. Zdej smo od tu. Ljubljana: I2 družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje d. o. o.
- Klemenčič, M. (2000). Prostovoljne in prisilne migracije kot orodje spreminjanja etnične strukture na območju držav naslednic nekdanje Jugoslavije. *Razprave in gradivo - Inštitut za narodnostna vprašanja* 36 (37), 145-172.
- Komac Miran (2007) Priseljenci- Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana
- *Kuhar, R. (2009), Na križiščih diskriminacije: večplastna in intersekcijska diskriminacija. Ljubljana: Mirovni inštitut*
- Komac, Miran, Medvešek, Mojca, Roter, Petra. 2007. Pa mi vi povejte, kaj sem!!!?: študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Lukšič–Hacin, Marina. 1995. Ko tujina postane dom: resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Markham, U. (1999) Travme iz otroštva. Kako prepoznamo in odpravimo boleče spomine. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Mrgole, Albert. 2003. Kam z mularijo? Načela kakovosti neformalnega dela z mladimi. Ljubljana: Aristej.
- Makarovič Matej (2009). Šolanje v medkulturnem okolju Vega, Ljubljana
- Mikuš Kos (2017). Zakaj otroci in mladi z duševnimi motnjami ne pridejo po strokovno pomoč? <https://siol.net/trendi/odnosi/zakaj-otroci-in-mladi-z-duševnimi-motnjami-ne-pridejo-po-strokovno-pomoc-433498> pridobljeno: 11.1.2019
- Milharčič Hladnik, Mlekuž (2009), Krila Migracij po meri življenjskih zgodb Založba ZRC Ljubljana

- Mesec, B., Rape Žiberna, T., Rihter, L. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Načrtovanje raziskave*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Medica, K., Lukič, G., Bufon, M., 2010 Migranti v Sloveniji-med integracijo in alienacijo. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno raziskovalno središče Koper
- Mežnarić, Silva. 1982. Delavci iz drugih jugoslovanskih republik in pokrajin v Sloveniji. Ljubljana: zbirka Vidiki samoupravljanja 75, Raziskovalni center za samoupravljanje.
- Mežnarić, Silva. 1986. Bosanci. A kuda idu Slovenci nedeljom? Ljubljana: Krt.
- Milošević Arnold, Vida, Postrak, Milko. 2003. Uvod v socialno delo, Skripta. Ljubljana: Študentska založba.
- Pečjak, S. in Košir, K. (2002). Poglavja iz pedagoške psihologije: izbrane teme. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Phinney, J.S., Horencyk, G., Liebkind, K., in Vedder, P. (2001). Ethnic Identity, Immigration, and Wellbeing, An Interactional Perspective. Journal of Social Issues. 11.6.2019 : <http://crescmhd.psych.ucla.edu/events/PhinneyPaper.pdf>

- PeerThink, (2009) Priročnik- Orodja in viri za interseksionalno preprečevanje mladostniškega nasilja. Dostopno na : <https://issuu.com/legebitra/docs/peerthink>
- *Rus-Makovec, M. (1997), Zloraba moči in duševne motnje ter poti iz stiske.* Ljubljana: Cankarjeva založba
- Vrečar N. (2007) Integracija kot človekova pravica Prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji Present d.o.o Ljubljana
- Stančič Z. (2004)- Nemirna srca- Workbook for the teaching of civil education Založba ZRC Ljubljana
- Urh, Špela. (2013). Kulturno kompetentno socialno delo : etnična občutljivost in antirasistična perspektiva v socialnem delu za učinkovito delo s pripadniki etničnih manjšin in za učinkovito delo v večkulturnem okolju. Univerza v Ljubljani. Fakulteta za socialno delo.
- Zaviršek D., Sobočan. A.M, (2012) Mavrične družine grejo v šolo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo

- Zaviršek, Darja (1996). Vsakdanjost rasizmov. Časopis za kritiko znanosti, letnik 24, številka 179, str. 11-15. URN:NBN:SI:doc-B0SEPR78 11.1.2019.: <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-B0SEPR78>
- Zorn, Jelka. 2003. Antirasistična perspektiva v socialnem delu. Kako prepoznati rasizem v vsakdanjem življenju in kulturna kompetentnost služb. V: Socialno delo, letnik 42, št. 4/5, str. 303–310, Ljubljana: FSD.
- Zakon o osnovni šoli 2013).
pridobljeno: 14.5.2019 <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448#>
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, 2012)
pridobljeno: 14.5.2019. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445#>

8. PRILOGE

8.1. INTERVJU 1- STAREJŠE UČITELJICE

Razlika danes in nekoč

Pred 30 let ena punca iz Makedonije, je bila postavljena v razred brez znanja slovenskega jezika, in je zelo dober uspeh in vedenje imela, tudi starši so se dosti bolje potrudili, sodelovali s šolo, kaj naj mi naredimo, in so oni poiskali pomoč. Danes pridejo, ne prinesejo niti učbenikov, niti delovnih zvezkov. Starše pa samo sociala zanima, kolk bojo dobili » Pa znate, pa nemam, nemam posla ». Samo to poslušam. Tega včasih ni bilo.

Nekoč so se boljše integrirali, ne samo iz razloga, ker je bila ena država, ampak jih je bilo manj, bili smo manj pozorni. Bili so tudi otroci oficirskih družin, ženske so bile doma, gospodinje, to je bil drugi sloj, to je bilo drugače. Bilo je drugače, ker so starši bili drugačni. Včasih je to bila ena država, in danes jim se ponuja več pomoči, ko kar je to bilo takrat.

Danes mi nudimo dodatno pomoč izven pouka, učenje jezika slovenščine, otrokom in staršem.

Jaz sem imela primer, enega fanta, povedal je samozavestno po nekaj mesecih, sej itak mene ne zanima, ker jaz bom šel naprej. Zelo samozavestno. To me moti, da starši imajo brezplačen tečaj, MOL jih organizira in se ne odzivajo. Jaz razumem, da je težko pridet v tujo državo, ampak se ne trudijo, ko pridejo na govorilne, ja vse vas razumem, ampak mu vidiš v očeh da pojma nima kaj jaz govorim. Vse prelagajo samo na šolo, sami se zelo malo potrudijo.

Zelo veliko izostajajo, učenci, imao je tata rođendan, nimajo opravičila za izostanke.

Ogromno jih pride sem, in je to odskočna deska za naprej, za Nemčijo recimo.

Mi smo naredili tečaj slovenščine, na začetku jih se prijavilo 10, na uvodni sestanek jih je prišlo 7, in potem jih je hodilo od 2 do 5. Vem da niso mogli vedno pridet zaradi službe, ampak bi se vseeno lahko več odzvali. Nekatere so tudi doma pa ne pridejo.

Jaz imam izkušnjo da starši, res se postavijo na našo stran, vse znajo da otrok ne dela dovolj za šolo, ampak ne naredijo nič pol. Tisti fant, recimo, enkrat sem bila res jezna, in sem očeta poklicala na telefon, in so se stvari spremenile na bolje.

Jaz mislim da so na naši šoli zelo sprejeti. Ne vidimo razlike, ne vidimo da jih ostali ne sprejemajo. Ja, sej so oni glavni na šoli.

Je pa res, da se takoj grupirajo po skupinah, bojo naredili skupine tako da lahko svoj jezik uporabijo. Tako se boljše počutijo, da imajo vrstnike, ki so iz iste države v podobnem položaju, po drugi strani pa to pomeni, da se ne rabijo tako hitro jezika naučiti, prilagoditi, in je ravno tako en oče povedal, če greš v Nemčijo te nobeden ne vpraša, znaš ali ne znaš, moraš se naučiti, tukaj pa ni treba, lahko preživijo, če ne znajo dobro govoriti, ne čutijo te nuje da se naučijo, ker lahko funkcionirajo tudi, če ne znajo.

Jaz sem imela prejšnjo generacijo učencev priseljencev, da so imeli slab šolski uspeh, z učnimi težavami, z nerazumevanjem jezika, niso delali, starši niso sodelovali. Ko vprašam a ti pomagajo doma, pravi mama ne zna, ne razume, nočejo se naučiti, kako ti mama bo pomagala če ona ne zna niti pisati. Večinoma uporabljam ogromno časa za take učence, ostale pa zanemarim.

Jaz vem da otroci se v tem dnevnem centru samo igrajo, sploh ne delajo domače naloge. Nobeden prostovoljec ne pride do nas, učenec pride brez narejene naloge, brez znanja. A bom jaz tam hodila?

Samo ker je igra, to otroke privabi, zato hodijo, če bi samo za šolo delali, pa sploh ne bi šli, ker je neobvezno.

Glede programov, je spet različno, enkrat množično pridejo iz Makedonije, enkrat iz Bosne.

Ampak če mene vprašate s Bosanci je najlažje.

Odvisno je iz katere šole pridejo. Recimo, če pridejo iz ene vasi, so popolnoma brez znanja.

Ja, sej imajo tam Turške šole.

Ne, ena makedonska šola je, res je tam različen odnos do šolskega znanja. Starši želijo dobro svojim otrokom, ampak šolsko znanje ni taka vrednota pri njih, ko kar je pri nas. Oni imajo to eno šolo za Turke, sami se med sabo obdelujejo, pridejo sem iz popolnoma drugačnih kulturnih okolij, in konkretno na naši šoli, reakcija je samo ko pride do negativnih ocen.

Ko rečemo da bo razred ponavljal, takrat reagirajo, dokler ne govorimo o ponavljanju razreda je vse v redu. Potem starši njihovi, delajo, so zaposleni, in so otroci prepuščeni babicam i dedkom, sami sebi, in ta vzgoja je potem še slabša.

To je to kulturno okolje, in vsi pridejo iz iste vasi, ker žlahta potegne žlahto, to je verižna reakcija in če tam ni odnosa to nekega znanja, pol se to jasno pokaže tukaj.

Ja, Bosanci zelo sproščeni.

Ja, ampak kulturni, hvaležni in imajo toliko spoštovanja.

To kar si rekla, ko pride do tega da učenec mora ponavljati razred, takrat se nastop spremeni, takrat poznajo vsa prava, so zelo dobro informirani. Starši iz tistih vaseh, ne znajo pisati, pišejo veliko tiskano. Niso pismeni. Spoštljivi pa so.

Jaz se spomnim enega primera, tri, štiri leta nazaj, za malico sem imela problem. Za muslimane imamo posebej hrano, ne jejo vsi meso, in takrat je bila šunka v žemlji, mama je to pogledala in je bila prav nesramna do mene, zakaj je noter šunka. Jaz nisem imela nič s tem, prav sem se neprijetno počutila, ker se je jezila na mene.

Imajo kulturo da te tikajo. Albanci posebej, ti bom jaz povedal ! Veš ti učiteljice... (haha)

Haha pač ja, ali se objemajo, če so taki, in prinesejo kakšno baklavo na govorilne

Jaz sem pa imela situacijo da mi je učenec iz Srbije jezil, mi je rekel ,ko je dobil negativno oceno »ode vam avto«.

Jaz bi samo nekaj dodala, da znajo biti zelo samozavestni, in nesramni, tudi tisti starši recimo, ki imajo korenine nekje v bivših državah, so se tukaj rodili, ali prišli zelo mladi, pa zdaj imajo otroke v šoli, pa hočejo biti Slovenci, in s njimi se lahko zgodijo konfliktne situacije.

Oni se med sabo rangirajo. Tisti ki so tukaj že dolgo časa in imajo otroke rojene tukaj, so več vredni, ko kar tisti, ki so šele prišli sem.

Moram povedati, takrat ko je bila vojna v Bosni, begunci, ki so prišli, so bili izrazito v redu. Hvaležni so bili, učili smo jih, ampak so se eni vračali nazaj v Bosno eni šli pa naprej v Nemčijo, Avstralijo. Iz Bosne res prihajajo boljši učenci.

Zdaj imamo dom Lipa, imamo nekaj vasi, ni zdaj to cela Bosna, Albanija, Makedonija, ampak nekaj vasi, ki pridejo sem i vlečejo svoje prijatelje in sorodnike. Zato težko rečem, ampak je res da eni, ki pridejo iz določenih krajev Bosne so boljši, drugi pa slabši. Tisti tudi iz Makedonskih vasi, zelo slabo izobraževanje. Drugače je tudi če prihajajo iz mesta, ali tudi poreklo je pomembno, eni so Slovanskega porekla drugi pa Ilirskega, in je razlika, tudi v jeziku, Albance mi nič ne razumemo, Makedonce seveda moreš nekaj razumeti.

Moram povedati za eno Makedonko, nikoli prej ni bila v Sloveniji, ampak se je hitro naučila slovensko, in je tako lepo govorila, tudi je bila zaposlena, sem ji povedala, gospa svaka vam čast. Tukaj se vidi odnos do sebe in do otrok.

Starši so glavna podpora svojim otrokom. Kar se tiče nasilja, pri nas je precej manj nasilja, ko kar ga je bilo včasih. Za našo šolo velja da smo se zelo umirili. Ker smo imeli delavnice, smo imeli zunanje sodelavce, ki so imeli delavnice. Ampak je še vedno prisotno medijsko nasilje na spletu. Samo to kar pravimo da so ponosni, recimo ko je bil Bajram, sem opazila da otroci zelo malo govorijo o temu. Napišejo starši opravičilo da niso bili prisotni zaradi praznika, ampak otrok noče povedati da imajo Bajram in ga zato ne bo v šoli. Jaz to kar sama pol izpostavim, ker imamo Božič, Slave, Bajram in oni pač o tem ne govorijo. Kot da jih je mal sram.

8.2. INTERVJU 2 MLAJŠE UČITELJICE

Mi imamo medkulturno prireditev, krasen projekt, kje so otroci predstavljali svojo kulturo, starši so pekli sladice in so bili vsi zadovoljni. Imeli smo projekt Evropska vas, kjer smo vsako leto spoznavali po dve ali tri nove države Evropske Unije. Letos pa je bil projekt medkulturno sodelovanje.

Včasih tudi Slovenski otroci imajo problem z vključitvijo, seveda da vse obravnavamo enako, in ne delamo razlike med njimi. Načeloma učitelj pripravi skupino na novega učenca in je vseeno od kod je. Vedno delamo sociograme da vidimo če je nekdo izločen, in skozi redne ure poskusimo take stvari spremeniti. Ampak se za lastni prostor vsak otrok mora izboriti.

Ko govorimo o kulturami, jaz mislim da je to , recimo Bosna Makedonija Albanija ni jim šola vrednota ki je visoko postavljeno. V Sloveniji je izobraževanje zelo visoko postavljeno pri njih ni. Pri njih je družina, osnovno šolanje in čimprejšnja zaposlitev. Da dobi službo da lahko vzdržuješ sebe potem se boš poročil hitro in še starše boš pomagal. Tako da je tukaj ta največja težava. Ker starši niso imeli spodbujanja od svojih staršev, nimajo dovolj izobraževanja in znanja, ne morejo tega dati svojem otroku. Imela sem primer ko smo pomagali da se naučijo

seštevati, in je mama prinesla telefon. Ko sem jo vprašala zakaj telefon, ona mu je doma delala nalogo na kalkulator , in ni vedela da je to kaj narobe, in otrok ni znal seštevati. Tako da največ je treba starše svetovat.

Država tudi ima vlogo, da programe recimo, glede jezika naredi obvezne, če želiš živeti v državi. Nima smisla da so ženske doma 10 let, in ne znajo jezika. Pri zdravniku ko gre, morajo otroci zraven hoditi, ko gre ginekologu, ker ona sama ne zna jezika. Najbolj bi bilo da je obvezno, da je dlje časa tečaj, pa bi bilo za vse lažje, ko je oseba več časa v stiku s slovenščino. Ker jezik je prvo, potem se pa gre naprej.

Prva ovira je jezik. Starši in otroci, ko pridejo, ne znajo jezika in če ne poznaš jezika je to velika ovira. Oni nam povejo tudi da nekako čutijo se manjvredno ker so tujci in jih ne sprejemajo v novem okolju.

Jaz moram res povedati, ne moremo vse dati v isti koš, in kultura , tradicija, večinoma so res spoštljivi in starši in otroci. Imamo in primere, da so se starši naučili, sicer s naglasom krasno slovenščino, komunicirali in delali doma.

Jaz mislim če se oni odločijo, da bojo res nekaj dosegli, če delajo, potem pa nimajo težave. Mi tudi ponujamo pomoč pri učenju jezika, dopolnilni pouk, svetovalna služba.

Seveda, svaka država ima svojo kulturo in značilnosti, če pridejo iz Bosne, s Hrvaške, Srbije, iz Makedonije, so nekako bolj vpeljani. Če prihajajo iz Kosova, tam je mal drugačno, kultura predvsem, so bolj zaprti, se nekako izolirajo, težko pridemo do njih. Imamo izkušnje, kjer mama živi tukaj 15 let, in ne govori slovensko, nič. Kje smo mi tukaj zamudili? A je do nas ali je do njih?

Ona je bila privabljen da pride na tečaj slovenščine, enkrat je prišla in nikoli več. Pride z otrokom če kaj potrebuje, pa je otrok njen prevajalec. To pa pomeni da je ona samo doma, zaprta je, ne more do zdravstvenega doma sama brez pomoči. Skrbijo tudi v širši družini kar se tiče finančno, možki tudi gre z njo če potrebuje nekaj opraviti. Skrbijo tako da naj ne bi nič manjkalo tem ženskam, drugo vprašanje je kje je tukaj njena avtonomnost da bi ona lahko sama nekaj naredila da bi se sama sporazumela. A je to sploh njena želja ali tradicija da ostane tako.

Fant, ki je tukaj rojen, pri svojih devetnajstih se poroči, ker mu starši najdejo na Kosovu ženo, in se to nadaljuje, žena pride sem v Slovenijo, in je spet doma.

Ostali se nekako vključijo, ker so bolj odprti, za Albance rabiš več časa, da jih pridobiš, da ti zaupajo in pustijo ženo da lahko hodi na tečaj. Pri drugih kulturah to ni toliko izrazito, edino če je kakšen karakter, da je mož zelo ljubosumen, pa da ženo ne pusti. Spet je to zelo različno, če govorimo za Albansko kulturo eni grejo kontra, imajo drugačno vedenje, razlikujejo se od staršev, za druge pa je kultura tolik močna, da vseeno sledijo tradicijami.

Tudi jezik je glavni razlog, če so razlike. Ena punčka, kljub temu da je tukaj rojena, in da je tretji razred, ne govori toliko dobro slovensko, ker so skupaj samo v isti kulturi in govorijo svoj jezik, in ima slabši uspeh zaradi tega.

8.3. INTERVJU 3 SOCIALNE DELAVKE DNEVNI CENTER ZA OTROKE

Včasih nismo imeli delo kot danes v okviru dnevnega centra. Dnevni center imamo od leta 2016, do takrat smo imeli večinoma posamezne aktivnosti po šolah. Leta 2007 je Osnovna Šola, torej svetovalka je pripeljala eno skupino otrok iz Makedonije in niso znali kaj počnejo z njimi, če mi lahko pomagamo z aktivnostmi. Bilo jih je 6 otrok od drugega do sedmega razreda, takrat smo se pri delu spoznali mi tudi s priseljenci. To so bili priseljenci prve generacije, ki niso poznali jezika. Glavni namen je bila lažja vključitev v šolo, pomoč pri učenju, pri delanju nalog pri učenju slovenskega jezika in pri druženju.

Problem je bil, ker večina priseljencev živi v Lipi, to so zelo majhni prostori, so številčne družine in otrok nima dovolj prostora za učenje. Tako da so se učenci v naših prostorih učili in igrali, vsak dan do petih.

Potem smo začeli opazati da se po naših prostorih tudi mame pa očetje sprehajajo in noter gledajo in jih je zanimalo kaj je naš dnevni center in kaj se noter dogaja. Najprej nam je uspelo pogovoriti se z kakšnim očetom, ker po na vadi so očetje govorili slovenski jezik, mame še niso, in so nam govorili da so najprej oni prišli v Slovenijo, pol pa družina, da živijo v Lipi in tko. Tudi so rekli da bi bilo dobro da se učijo slovenski jezik, in smo potem organizirali učenje slovenščine za starše, seveda predvsem za mame. Sproti smo se tudi mi marsikaj naučili, da nekatere mame ne smejo pridet, ker je v prostoru moška oseba, mi smo imeli dva moška

sodelavca, pa je moral it v drugo pisarno ko mame pridejo na tečaj slovenščine. Potem smo za otroke organizirali plavalni tečaj, ker večinoma niso znali plavati in se niso v šoli tečaja udeleževali. V sodelovanju s fakulteto za šport smo organizirali te tečaje, in smo imeli posebej tečaj za deklice posebej za fantje. Razne zadeve smo delali z njimi, na primer vpis v knjižnico, s starši smo organizirali ogled muzejev, izlete, Tivoli, Rožnik. Za starše smo ponujali pomoč pisanja vlog za zaposlitev, za iskanje stanovanja, če so dobili kakšno odločbo, pritožbo, ponujali smo jim informacije glede tega.

Odziv staršev tudi, Odvisno je od finansiranja. Trenutni nas finansira MOL občina Ljubljana v manjši višini ko kar bi si mi želeli, in imamo več dela, ne pa toliko denarja. Tako da je odvisno od dobrega glasa, če so otroci in starši zadovoljni tudi drugima povejo in se ljudi vračajo k nam po pomoč. Odziv je dober. Starši so zadovoljni vedno nam prinesejo baklave ali nas povabijo na domove.

Šola ima malo drugačne cilje kot mi. Torej da otrok naredi razred, da je dober v šoli in gre naprej. Mi pa želimo tudi neke druge socialne veščine, da se dobro počutijo, da čim več naredijo s seboj, da ne zaključijo izobraževanje z osnovno šolo, imamo primere deklice ki se poročijo s 16 let, mi pa želimo da se šolajo, da naredijo vozniški izpit. Tako da pridejo ocene proti drugimi zadevami. Šola včasih več pričakuje, veliko otrok pa nima možnosti za učenje ker so majhna stanovanja, drugi otroci so v stanovanju, pride pa tudi do kakšnega opora, puberteta. Če imamo slučaj da je učenec priseljenec šesti sedmi razred, in pride sem, izgubi svoje prijatelje je zelo težko. Kulturno in versko ozadje je tudi pomembno. Nekateri mogoče tudi predeli držav so bolj zaprti, sploh za albansko govoreče, s Kosova, imajo neke svoje skupine in se samo obrnejo ko nas potrebujejo in potem gredo, ne želijo da bi kaj več. Če oče potrebuje pomoč pri pisanju vloge, mi povabimo da žena pride na tečaj in on pravi... sej ona tega ne rabi. Čeprav ona živi 10 let tukaj pa ne govori slovensko. Recimo iz Bosne, predvsem za ženske ko govorim, so zelo odprte, so delovne, poskušajo takoj delo poiskati. Makedonija, pač mame ki so muslimanke, so tako bolj doma, skrbijo za moževe, otroke, da je skuhan. Mi pa poskušamo vplivati na njih da bi otroke čimprej v vrtec vpisale, otrok se bo naučil slovenski jezik, navade, mu bo lažje v šoli. Ona je mnenja da je slaba mama, če otroka vključi v vrtec. Tako je bila primer ena mama, ki ni dala fanta v vrtec, in je imel težave v šoli, pa smo jo svetovali da mlajšo

hčerkico da v vrtec, in jo je dala. Zdaj pa nam je zelo zahvalna, ker hčerka nima težave v šoli. So razlike, ampak se mi zdi da mi nimamo neke slabe izkušnje.

Šola, ker je šola obvezna, vsi morajo hodit v šolo in če ne hodijo za to skrbi center za socialno delo. Mi te možnosti nimamo, ker je vse prostovoljno. Če želimo boljši odziv, šola mora k nam starše poslati in potem mi lahko nekaj organiziramo. Mi smo lani organizirali sestanek za starše, povabili smo sedemdeset staršev prišli so štirje, to so vse otroci ki rabijo neko pomoč, imajo v šoli slabe ocene, so vedenjsko šibki ali jim doma ne morejo pomagati starši ker niso izobraženi, nimajo osnovno šolo. Prišli so tisti starši ki po navadi pridejo.

Jaz razumem da učiteljica ima 30 učencev v razredu, in zato se temu bolj posvetimo v dnevnem centru. Zato tudi imamo in prostovoljce in individualno delo. Če so učne težave, mi mislimo da je 90 % razlog, da otrok ima neke druge težave v ozadju in zato se ne more učiti. Težave nizka samozavest, težave v družini, prepiri pretepi revščina itn. Potem on to ima v mislih in šola ni neka briga. Zato se veliko pogovarjamo in pomagamo.

Primer imam ko je eden učenec iz Bosne imel poprovca iz geografije, in mu je ena prostovoljka pomagala, sta se dobivala in skupaj učila, potem pa je naredil izpit v avgustu. Ko sem vprašala prostovoljko kako sta se učila, mi je povedala da se sploh nista veliko učila, da mu je samo povedala na kakšen način naj se lahko uči, ker on ni rabil tega, rabil je da se nekdo pogovarja z njim, v šoli ni imel nobenega prijatelja, s starši se tudi ni o tem pogovarjal.

Ne, oni rabijo pogovor, vseh jim je ko se skupno pogovarjamo, ampak se ne obračajo za individualni pogovor, ker se verjetno ne zavedajo da ga rabijo. Sodelavkam pa ne povejo npr. jaz imam doma težave.

Ja, otrok lahko ima blazne težave, ampak v šoli če je tiho in ima dobre ocene, ta učenec je v redu. Če je tiho to ne pomeni da nima težave. V šoli se učijo sedem, osem ur, in še pridejo v dnevni center in seveda da se nočejo samo učiti. Ne želimo jih izgubiti. Če ne bo pri nam bo na ulici. Če bo na ulici ne bo nič dober. Tako da imamo do štirih razne aktivnosti od štirih do petih pa je učna pomoč. Ena ura je pa dovolj. Mi smo socialno varstvena ustanova, nismo

izobraževalna in imamo neke druge poglede, ne samo ocene. Ne gledamo vse skozi ocene. Ne vem kako ne razumejo in vedno isto govorijo. Izboljšanje učnega uspeha je samo eden izmed ciljev. Nismo organizacija za inštrukcije.

Vaši predlogi?

Mi v bistvu imamo populacijo od prvega do sedmega razreda, želeli bi si delo s srednješolci, tudi lokacijo bi radi spremenili, ker smo samo v bližini osnovne šole in zaradi tega je veliko težje da srednješolci pridejo v naše prostore. Delamo na tem.

Rada bi da v šoli poskušajo razumeti naše delovanje. Da poskušamo celostno pomagati otrokom in družinam, da ni samo to učno delo. Oni tudi samo vejo, težko je starše pridobiti, učence za učenje v naših prostorih. Šola je obvezna, vse dodatno ni. Pogosto učenci, ko je ura štiri, torej učna pomoč, spakirajo se in grejo. Tukaj pa mi brez staršev nič ne moremo.

8.4. INTERVJU 4 SOCIALNE DELAVKE DNEVNI CENTER ZA OTROKE

Sodelovanje s šolo mi imamo na začetku in proti koncu šolskega leta. Oni nam povejo na začetku kdo so priseljenci, koliko jih imamo, da jih seznanijo da smo mi tukaj, da pridejo sem. Če se vmes pojavi potreba za dodatne informacije, da se v družini nekaj dogaja, se pa povežemo s šolo prej.

Kaj je cilj šole? Da otroka se nekaj nauči. Šola in učiteljice bi želeli da smo mi podaljšana roka. Če se otroci nekaj ne naučijo v šoli, da pridejo sem in samo delajo za šolo. Naš koncept ni takšen, ampak je večplasten. Ena dimenzija je da se z otrokom uči, druga je da se v sproščenem ozračju pogovarjamo o nekaterih stvari, tretja da ustvarjamo nekaj koristnega za otroka, če nekaj sami v svojem okolju in družini ne morejo imeti.

Zato su vedno konflikti v tem kaj mi želimo, kaj šola želi. Mi se izredno povezujemo s starši, če dobimo samo otroka je to premalo. Za uspešno vključevanje je tudi potrebna družina. Če so mame doma, pridejo sem na učenje slovenskega jezika. Če imajo bolnega otroka, jim pomagamo kako v zdravstvenem domu komunicirat. Kam napisat določeno dokumentacijo, v pravnih enotah. Vendar niso vsi starši odzivni. Tukaj je problem večplasten, očetje delajo, mame so pa tiste, ki imajo veliko časa na voljo in jih poskušamo pridobiti. Povabimo jih, ampak je razlika, nekatere so zelo navdušene, nekatere se ne odzovejo, pridejo enkrat in nikoli več.

Da bi se otrok vključil, je treba imet kognitivno zrelost, mora razumet, znati razmišljati. Ljudje se obrnejo tudi ko rabijo pomoč da jim napišemo prošnje za službo, za določene obrazce, vloge za neprofitno stanovanje, tega imamo zelo ogromno, ker nas prepoznajo da jim lahko pomagamo in ponujamo različne informacije. Mi imamo dvakrat na leto sestaneke, povabimo vse starše, in naredimo sestaneke, ampak je odziv zelo slab. Če povabimo 40 se jih odzove 5, kljub temu da pazimo da je sestanek v popoldanskem času, se prilagajmo. Mi vedno rečemo pridite, pokličite in nas vprašajte. Rekla bi da glede učnega uspeha imajo preveč pričakovanja, premalo sodelovanja.

Ko otroci imajo težave s integracijo v razredu, tukaj smo mi v boljši poziciji ko kar je šola, ker se tukaj bolj sprostijo, ni šolsko vzdušje. In nam potem rečejo, če ga zafrkavajo ker je mami ime Fata, ker je čistilka, in se potem pogovarjamo.

Cilj šole je naučiti otroka snov, ampak mi želimo otroka opolnomočiti da je on ponosen na to kar je. Da mu se ni treba sramovat. To je del njega. Ja, ocene niso vedno odraz neinteligentnosti otroka, za tim neuspehom se mogoče skriva neka stiska, nesprejetje, družinske razmere, smrt, tragedija. Potem otrok ima določene stiske in neuspeh v šoli. Ko gledamo celostno osebnost otroka, kako on razmišlja, kaj se v njegovem življenju dogaja. Ko začnemo reševati stvari tako, ocene se tudi na koncu popravijo.

Ali je jezik, družina, bolezen ovira. Pa morda prikriva in ne pokaže, ko se začnemo ukvarjati s tistimi dejavniki, ki so v ozadju, potem pa lahko prideš do tega da ti se otrok odpre. Samo vidimo ocene, ne vidimo modrico, da je mogoče bil pretepen, da je v družini prisoten alkoholizem, otrok nima prostora, časa se učiti, nima svojo sobo. V Lipi živijo pa so v petnajstih kvadratih šestčlanska družina. Če to razumem, vidim da je to glavni problem, ki ga je treba reševati.

Potrebujemo seveda povezovanje, več sodelovanja s šolo, da več reklame delajo za nas, in da nas razumejo, da mi nismo samo tukaj da se otroci učijo. To je samo ena komponenta. V kurikulumu ministrstva da se naredi program, ko pride priseljen otrok, ne samo v smislu jezika ampak to kar smo že povedali, širše. Sigurno bi se otrok hitreje vključil, če bi bili drugi programi podpore, da se otrok počuti sprejeto.

Ja, sigurno da je danes boljše, dnevni center pomaga veliko, lahko bi bilo še boljše če bi bilo več sodelovanja, s šolo, starši, lokalno skupnostjo. Napredek se vidi seveda, posebej za otroke, ki hodijo redno v dnevni center, v njihovem razmišljanju, v učnem uspehu. Tukaj tudi govorijo v svojem jeziku, v šoli se tega izogibajo.

Punčke so bolj tihe in plašne, fantje so bolj glasni in nemirni. Učenje je odvisno od posameznika. Mogoče da smo bolj inovativni, mogoče da jih ovira strah. Država bi tudi lahko ponujala obvezen program, bi mogoče to pomagalo glede sodelovanja.

8.5. TABELE KODIRANJA

INTERVJU	IZJAVE	POJMI
<i>Sodelovanje dnevni center in šola</i>		
INT 4	Sodelovanje s šolo mi imamo na začetku in proti koncu šolskega leta. Oni nam povejo na začetku kdo so priseljenci, koliko jih imamo, da jih seznanijo da smo mi tukaj, da pridejo sem. Če se vmes pojavi potreba za dodatne informacije, da se v družini nekaj dogaja, se pa povežemo s šolo prej.	Sodelovanje začetek in konec leta Prejšnje povezovanje s šolo
INT 1	Vem da otroci se v tem dnevnem centru samo igrajo, sploh ne delajo domače naloge. Nobeden prostovoljec ne pride do nas, učenec pride brez narejene naloge, brez znanja	Samo igra Brez domače naloge Brez znanja
INT 1	Ker je igra, to otroke privabi, zato hodijo, če bi samo za šolo delali, pa sploh ne bi šli, ker je neobvezno	Dnevni center neobvezno
INT 3	Šola ima malo drugačne cilje kot mi. Torej da otrok naredi razred, da je dober v šoli in gre naprej. Mi pa želimo tudi neke druge socialne veščine, da se dobro počutijo, da čim več naredijo s seboj, da ne zaključijo izobraževanje z osnovno šolo	Šola cilj narediti razred Druge socialne veščine Dobro počutje
INT 3	Šola včasih več pričakuje , veliko otrok pa nima možnosti za učenje ker so majhna stanovanja, drugi otroci so v stanovanju, pride pa tudi do kakšnega opora, puberteta . Če imamo slučaj da je učenec priseljenec šesti sedmi razred, in pride sem, izgubi svoje prijatelje je zelo težko	Šola veliko pričakuje Otrok in stiske Nimajo možnosti za normalno učenje Izguba prijateljev

INT 3	šola je obvezna, vsi morajo hodit v šolo in če ne hodijo za to skrbi center za socialno delo. Mi te možnosti nimamo, ker je vse prostovoljno. Če želimo boljši odziv, šola mora k nam starše poslati in potem mi lahko nekaj organiziramo	Šola obvezna Prostovoljno Boljši odziv
INT 3	Ja, otrok lahko ima blazne težave, ampak v šoli če je tiho in ima dobre ocene, ta učenec je v redu. Če je tiho to ne pomeni da nima težave. V šoli se učijo sedem , osem ur, in še pridejo v dnevni center in seveda da se nočejo samo učiti. Ne želimo jih izgubiti. Če ne bo pri nam bo na ulici. Če bo na ulici ne bo nič dober. Tako da imamo do štirih razne aktivnosti od štirih do petih pa je učna pomoč	Težave v šoli Aktivnosti Učna pomoč
INT3	Ena ura je pa dovolj. Mi smo socialno varstvena ustanova, nismo izobraževalna in imamo neke druge poglede, ne samo ocene. Ne gledamo vse skozi ocene. Ne vem kako ne razumejo in vedno isto govorijo. Izboljšanje učnega uspeha je samo eden izmed ciljev. Nismo organizacija za inštrukcije.	Imamo druge poglede, ne samo ocene Izboljšanje učnega uspeha samo eden izmed ciljev
INT 4	Kaj je cilj šole? Da otroka se nekaj nauči. Šola in učiteljice bi želeli da smo mi podaljšana roka. Če se otroci nekaj ne naučijo v šoli, da pridejo sem in samo delajo za šolo	Nismo podaljšana roka
INT 4	Cilj šole je naučiti otroka snov, ampak mi želimo otroka opolnomočiti da je on ponosen na to kar je. Da mu se ni treba sramovat. To je del njega. Samo vidimo ocene, ne vidimo modrico, da je mogoče bil pretepen, da je v družini prisoten alkoholizem, otrok nima prostora, časa se učiti, nima svojo sobo. V Lipi živijo pa so v petnajstih kvadratih šestčlanska družina. Če to razumem, vidim da je to glavni problem, ki ga je treba reševati.	Cilj šole naučiti snov Želimo opolnomočiti da je ponosen na to kar je Modrica, mogoče pretepen Alkoholizem Nima prostora, nima svojo sobo V Lipi živijo
Razlike socialna vključenost in integracija danes in nekoč		
INT 1	Nekoč so se boljše integrirali, ne samo iz razloga, ker je bila ena država, ampak jih je bilo manj, bili smo manj pozorni. Bili so tudi	Nekoč se boljše integrirali

	otroci oficirskih družin, ženske so bile doma, gospodinje, to je bil drugi sloj, to je bilo drugače	Ena država, bilo manj, otroci oficirskih družin
INT 1	Pred 30 let ena punca iz Makedonije, je bila postavljena v razred brez znanja slovenskega jezika, in je zelo dober uspeh in vedenje imela, tudi starši so se dosti bolje potrudili, sodelovali s šolo, kaj naj mi naredimo, in so oni poiskali pomoč. Danes pridejo, ne prinesejo niti učbenikov, niti delovnih zvezkov. Starše pa samo sociala zanima, kolk bojo dobili » Pa znate, pa nemam, nemam posla ». Samo to poslušam. Tega včasih ni bilo.	Pred 30 let punca Zelo dober uspeh Starši so se bolje potrudili, sodelovali s šolo Danes ne prinesejo niti učbenikov Starše samo sociala zanima
INT 1	Moram povedati, takrat ko je bila vojna v Bosni, begunci, ki so prišli, so bili izrazito v redu. Hvaležni so bili, učili smo jih, ampak so se eni vračali nazaj v Bosno eni šli pa naprej v Nemčijo, Avstralijo. Iz Bosne res prihajajo boljši učenci	Ko je bila vojna so bili izrazito v redu Hvaležni so bili, iz Bosne res prihajajo boljši učenci
INT 4	Ja, sigurno da je danes boljše, dnevni center pomaga veliko, lahko bi bilo še boljše če bi bilo več sodelovanja, s šolo, starši, lokalno skupnostjo. Napredek se vidi seveda, posebej za otroke, ki hodijo redno v dnevni center, v njihovem razmišljanju, v učnem uspehu. Tukaj tudi govorijo v svojem jeziku, v šoli se tega izogibajo.	Danes dnevni center pomaga veliko Napredek se vidi V razmišljanju, učnem uspehu
INT 1	Bilo je drugače, ker so starši bili drugačni. Včasih je to bila ena država, in danes jim se ponuja več pomoči, ko kar je to bilo takrat.	Bilo je drugače, starši drugačni Danes več pomoči kot takrat
INT 1	Jaz mislim da so na naši šoli zelo sprejeti. Ne vidimo razlike, ne vidimo da jih ostali ne sprejemajo. Ja, sej so oni glavni na šoli. Je pa res, da se takoj grupirajo po skupinah, bojo naredili skupine tako da lahko svoj jezik uporabijo. Tako se boljše počutijo, da imajo vrstnike, ki so iz iste države v podobnem položaju	Na naši šoli so zelo sprejeti Oni so glavni na šoli Se grupirajo po skupinah

INT 2	Ena punčka, kljub temu da je tukaj rojena, in da je tretji razred, ne govori tolik dobro slovensko, ker so skupaj samo v isti kulturi in govorijo svoj jezik, in ima slabši uspeh zaradi tega.	Punčka tretji razred ne govori tolik dobro slovensko
INT 2	Nima smisla da so ženske doma 10 let, in ne znajo jezika. Pri zdravniku ko gre, morajo otroci zraven hoditi, ko gre ginekologu, ker ona sama ne zna jezika. Najbolj bi bilo da je obvezno, da je dlje časa tečaj, pa bi bilo za vse lažje, ko je oseba več časa v stiku s slovenščino.	Ženske 10 let doma ne znajo jezika Pri zdravniku, ginekologu, morajo otroci zraven hoditi
INT 2	Ostali se nekako vključijo, ker so bolj odprti, za Albance rabiš več časa, da jih pridobiš.	Ostali bolj odprti, za Albance rabiš več časa
Predsodki		
INT 1	Starši niso sodelovali. Ko vprašam a ti pomagajo doma, pravi mama ne zna, ne razume, nočejo se naučiti, kako ti mama bo pomagala če ona ne zna niti pisati.	Mama ne zna niti pisati
INT 1	Odvisno je iz katere šole pridejo. Recimo, če pridejo iz ene vasi, so popolnoma brez znanja.	Iz ene vasi so popolnoma brez znanja
INT 1	Ja, sej imajo tam Turške šole.	Imajo Turške šole
INT 1	Potem starši njihovi, delajo, so zaposleni, in so otroci prepuščeni babicam i dedkom, sami sebi, in ta vzgoja je potem še slabša.	Prepuščeni babicam in dedkom Vzgoja slabša
INT 1	To je to kulturno okolje, in vsi pridejo iz iste vasi, ker žlahta potegne žlahto, to je verižna reakcija in če tam ni odnosa to nekega znanja, pol se to jasno pokaže tukaj	Iz iste vasi Žlahta potegne žlahto
INT 1	To kar si rekla, ko pride do tega da učenec mora ponavljati razred, takrat se nastop	Poznajo vsa prava

	spremeni, takrat poznajo vsa prava, so zelo dobro informirani. Starši iz tistih vasesh, ne znajo pisati, pišejo veliko tiskano. Niso pismeni. Spoštljivi pa so.	So zelo dobro informirani Ne znajo pisati
INT 1	Imajo kulturo da te tikajo. Albanci posebej, ti bom jaz povedal ! Veš ti učiteljice... Hahhaha pač ja, ali se objemajo, če so taki, in prinesejo kakšno baklavo na govorilne hahah	Tikajo Se objemajo Prinesejo baklavo
INT1	Drugače je tudi če prihajajo iz mesta, ali tudi poreklo je pomembno, eni so Slovanskega porekla drugi pa Ilirskega, in je razlika, tudi v jeziku, Albance mi nič ne razumemo, Makedonce seveda moreš nekaj razumet	Poreklo pomembno Slovansko Ilirsko
INT2	Jaz mislim da je to , recimo Bosna Makedonija Albanija ni jim šola vrednota ki je visoko postavljeno. V Sloveniji je izobraževanje zelo visoko postavljeno pri njih ni. Pri njih je družina, osnovno šolanje in čimprejšnja zaposlitev. Da dobi službo da lahko vzdržuješ sebe potem se boš poročil hitro in še starše boš pomagal. Tako da je tukaj ta največja težava.	Ni jim šola vrednota kot pri nas Družina, osnovno šolanje, zaposlitev in poroka
INT3	Kulturno in versko ozadje je tudi pomembno. Nekateri mogoče tudi predeli držav so bolj zaprti , sploh za albansko govoreče, s Kosova , imajo neke svoje skupine in se samo obrnejo ko nas potrebujejo in potem gredo, ne želijo da bi kaj več.	Nekateri predeli bolj zaprti
Tradicija, kultura		
INT 1	šolsko znanje ni taka vrednota pri njih, ko kar je pri nas. Oni imajo to eno šolo za Turke, sami se med sabo obdelujejo, pridejo sem iz popolnoma drugačnih kulturnih okolij, in konkretno na naši šoli, reakcija je samo ko pride do negativnih ocen	Drugačno kulturno okolje Šolsko znanje ni vrednota kot pri nas Šola za Turke
INT 1	Potem starši njihovi, delajo, so zaposleni, in so otroci prepuščeni babicam in dedkom, sami sebi, in ta vzgoja je potem še slabša. To je to kulturno okolje, in vsi pridejo iz iste vasi, ker žlahta potegne žlahto, to je verižna	Starši delajo Prepuščeni babicam in dedkom Slabša vzgoja

	reakcija in če tam ni odnosa to nekega znanja, pol se to jasno pokaže tukaj.	Iz iste vasi Žlahta potegne žlahto
INT 1	Jaz se spomnim enega primera, tri, štiri leta nazaj, za malico sem imela problem. Za muslimane imamo posebej hrano, ne jejo vsi meso, in takrat je bila šunka v žemlji, mama je to pogledala in je bila prav nesramna do mene, zakaj je noter šunka. Jaz nisem imela nič s tem, prav sem se neprijetno počutila, ker se je jezila na mene.	Muslimani posebej hrana Nesramna mama zaradi šunke
INT 1	Jaz bi samo nekaj dodala, da znajo biti zelo samozavestni, in nesramni, tudi tisti starši recimo, ki imajo korenine nekje v bivših državah, so se tukaj rodili, ali prišli zelo mladi, pa zdaj imajo otroke v šoli, pa hočejo biti Slovenci, in s njimi se lahko zgodijo konfliktna situacije.	Samozavestni in nesramni Korenine v bivših državah Hočejo biti Slovenci
INT 1	Zdaj imamo dom Lipa, imamo nekaj vasi, ni zdaj to cela Bosna, Albanija, Makedonija, ampak nekaj vasi, ki pridejo sem i vlečejo svoje prijatelje in sorodnike. Zato težko rečem, ampak je res da eni, ki pridejo iz določenih krajev Bosne so boljši, drugi pa slabši. Tisti tudi iz Makedonskih vasi, zelo slabo izobraževanje. Drugače je tudi če prihajajo iz mesta, ali tudi poreklo je pomembno, eni so Slovanskega porekla drugi pa Ilirskega, in je razlika, tudi v jeziku, Albance mi nič ne razumemo, Makedonce seveda moreš nekaj razumeti.	Iz določenih krajev eni boljši drugi slabši Makedonske vasi-slabo izobraževanje Razlika mesto in vas Poreklo-Slovansko Ilirsko
INT 2	Jaz mislim da je to , recimo Bosna Makedonija Albanija ni jim šola vrednota ki je visoko postavljeno. V Sloveniji je izobraževanje zelo visoko postavljeno pri njih ni. Pri njih je družina, osnovno šolanje in čimprejšnja zaposlitev. Da dobi službo da lahko vzdržuješ sebe potem se boš poročil hitro in še starše boš pomagal. Tako da je tukaj ta največja težava.	Šola ni velika vrednota Družina osnovna šola in čimprejšnja zaposlitev
INT 2	Seveda, svaka država ima svojo kulturo in značilnosti, če pridejo iz Bosne, s Hrvaške, Srbije, iz Makedonije, so nekako bolj vpeljeni. Če prihajajo iz Kosova, tam je mal drugačno, kultura predvsem, so bolj zaprti, se nekako izolirajo, težko pridemo do njih. Imamo izkušnje, kjer mama živi tukaj 15 let,	Kosovo – drugačna kultura Zaprti, izolirajo se Mama živi 15 let ne govori slovensko nič

	in ne govori slovensko, nič. Kje smo mi tukaj zamudili? A je do nas ali je do njih?	
INT 2	Skrbijo tudi v širši družini kar se tiče finančno, moški tudi gre z njo če potrebuje nekaj opraviti. Skrbijo tako da naj ne bi nič manjkal tem ženskam, drugo vprašanje je kje je tukaj njena avtonomnost da bi ona lahko sama nekaj naredila da bi se sama sporazumela. A je to sploh njena želja ali tradicija da ostane tako	Moški skrbijo Kje je njena avtonomnost Tradicija ali želja
INT 2	Ostali se nekako vključijo, ker so bolj odprti, za Albance rabiš več časa, da jih pridobiš, da ti zaupajo in pustijo ženo da lahko hodi na tečaj. Pri drugih kulturah to ni toliko izrazito, edino če je kakšen karakter, da je mož zelo ljubosumen, pa da ženo ne pusti.	Ne pustijo ženo da lahko hodi na tečaj
INT 2	Spet je to zelo različno, če govorimo za Albansko kulturo eni grejo kontra, imajo drugačno vedenje, razlikujejo se od staršev, za druge pa je kultura tolik močna, da vseeno sledijo tradicijami	Eni imajo drugačno vedenje Drugi sledijo tradicijami
INT 3	Imamo primere deklice ki se poročijo s 16 let , mi pa želimo da se šolajo, da naredijo vozniški izpit . Tako da pridejo ocene proti drugimi zadevami.	Deklice poroka s 16 Nima vozniški izpit
INT2	Fant, ki je tukaj rojen, pri svojih devetnajstih se poroči, ker mu starši najdejo na Kosovu ženo, in se to nadaljuje, žena pride sem v Slovenijo, in je spet doma.	Fant se pri 19 poroči Starši najdejo na Kosovu ženo
Stiske v šoli		
INT 1	Samo to kar pravimo da so ponosni, recimo ko je bil Bajram, sem opazila da otroci zelo malo govorijo o temu. Napišejo starši opravičilo da niso bili prisotni zaradi praznika, ampak otrok noče povedati da imajo Bajram in ga zato ne bo v šoli. Jaz to kar sama pol izpostavim, ker imamo Božič, Slave, Bajram in oni pač o tem ne govorijo. Kot da jih je mal sram.	Ko je bil Bajram malo govorijo o tem Kot da jih je mal sram

INT 3	Problem je bil, ker večina priseljencev živi v Lipi , to so zelo majhni prostori, so številčne družine in otrok nima dovolj prostora za učenje. Tako da so se učenci v naših prostorih učili in igrali, vsak dan do petih .	Večina jih živi v Lipi Nimajo dovolj prostora za učenje
INT 3	Šola včasih več pričakuje , veliko otrok pa nima možnosti za učenje ker so majhna stanovanja, drugi otroci so v stanovanju, pride pa tudi do kakšnega opora, puberteta . Če imamo slučaj da je učenec priseljenec šesti sedmi razred, in pride sem, izgubi svoje prijatelje je zelo težko.	Nima možnosti za učenje Majhna stanovanja Opor Pubertet Izguba prijateljev
INT 3	Če so učne težave, mi mislimo da je 90 % razlog, da otrok ima neke druge težave v ozadju in zato se ne more učiti. Težave nizka samozavest, težave v družini, prepri pretepi revščina itn. Potem on to ima v mislih in šola ni neka briga.	Druge težave v ozadju Nizka samozavest, pretepi, revščina
INT 3	Primer imam ko je eden učenec iz Bosne imel poprovca iz geografije, in mu je ena prostovoljka pomagala, sta se dobivala in skupaj učila, potem pa je naredil izpit v avgustu. Ko sem vprašala prostovoljko kako sta se učila, mi je povedala da se sploh nista veliko učila, da mu je samo povedala na kakšen način naj se lahko uči, ker on ni rabil tega, rabil je da se nekdo pogovarja z njim, v šoli ni imel nobenega prijatelja, s starši se tudi ni o tem pogovarjal.	Prostovoljka se pogovarjala in je učenec naredil izpit Ni imel nobenega prijatelja
INT 3	Ja, otrok lahko ima blazne težave, ampak v šoli če je tiho in ima dobre ocene, ta učenec je v redu. Če je tiho to ne pomeni da nima težave.	Če je v šoli tih to ne pomeni da je v redu

INT 4	Ja, ocene niso vedno odraz neinteligentnosti otroka, za tim neuspehom se mogoče skriva neka stiska, nesprejetje, družinske razmere, smrt, tragedija. Potem otrok ima določene stiske in neuspeh v šoli. Ko gledamo celostno osebnost otroka, kako on razmišlja, kaj se v njegovem življenju dogaja. Ko začnemo reševati stvari tako, ocene se tudi na koncu popravijo. Ali je jezik, družina, bolezen ovira. Pa morda prikriva in ne pokaže, ko se začnemo ukvarjati s tistimi dejavniki, ki so v ozadju, potem pa lahko prideš do tega da ti se otrok odpre.	Za neuspehom so stiske, družinske razmere Smrt , tragedija, jezik, bolezen
-------	--	--

INT 1	Pred 30 let ena punca iz Makedonije, je bila postavljena v razred brez znanja slovenskega jezika, in je zelo dober uspeh in vedenje imela, tudi starši so se dosti bolje potrudili, sodelovali s šolo, kaj naj mi naredimo, in so oni poiskali pomoč	Punca brez znanja slovenskega jezika Zelo dobe uspeh
INT 1	Je pa res, da se takoj grupirajo po skupinah, bojo naredili skupine tako da lahko svoj jezik uporabijo. Tako se boljše počutijo, da imajo vrstnike, ki so iz iste države v podobnem položaju, po drugi strani pa to pomeni, da se ne rabijo tako hitro jezika naučiti, prilagoditi, in je ravno tako en oče povedal, če greš v Nemčijo te nobeden ne vpraša, znaš ali ne znaš, moraš se naučiti, tukaj pa ni treba, lahko preživijo, če ne znajo dobro govoriti, ne čutijo te nuje da se naučijo, ker lahko funkcionirajo tudi, če ne znajo.	Grupirajo se po skupinah da lahko svoj jezik uporabijo V Nemčiji te nobeden ne vpraša znaš ili ne znaš
INT 1	Moram povedati za eno Makedonko, nikoli prej ni bila v Sloveniji, ampak se je hitro naučila slovensko, in je tako lepo govorila, tudi je bila zaposlena, sem ji povedala, gospa svaka vam čast. Tukaj se vidi odnos do sebe in do otrok.	Hitro se je naučila slovensko
INT 2	Nima smisla da so ženske doma 10 let, in ne znajo jezika. Pri zdravniku ko gre, morajo otroci zraven hoditi, ko gre ginekologu, ker ona sama ne zna jezika. Najbolj bi bilo da je obvezno, da je dlje časa tečaj, pa bi bilo za vse lažje, ko je oseba več časa v stiku s slovenščino. Ker jezik je prvo, potem se pa gre naprej.	10 let doma ne znajo jezika Ko gre ginekologu otrok gre zraven
INT 2	Prva ovira je jezik. Starši in otroci, ko pridejo, ne znajo jezika in če ne poznaš jezika je to velika ovira. Oni nam povejo tudi da nekako čutijo se manjvredno ker so tujci in jih ne sprejemajo v novem okolju.	Manjvredno se čutijo v novem okolju
INT 2	Imamo in primere, da so se starši naučili, sicer s naglasom krasno slovenščino, komunicirali in delali doma.	Starši se naučili krasno slovenščino
INT 2	Ena punčka, kljub temu da je tukaj rojena, in da je tretji razred, ne govori tolik dobro slovensko, ker so skupaj samo v isti kulturi in govorijo svoj jezik, in ima slabši uspeh zaradi tega.	Punčka tretji razred ne govori slovensko

INT3	Mi povabimo da žena pride na tečaj in on pravi... sej ona tega ne rabi. Čeprav ona živi 10 let tukaj pa ne govori slovensko	10 let tukaj živi ne govori slovensko
Matere		
INT 2	Imamo izkušnje, kjer mama živi tukaj 15 let, in ne govori slovensko, nič.	15 let tukaj živi ne govori slovensko
INT 2	Ona je bila privabljen da pride na tečaj slovenščine, enkrat je prišla in nikoli več. Pride z otrokom če kaj potrebuje, pa je otrok njen prevajalec. To pa pomeni da je ona samo doma, zaprta je, ne more do zdravstvenega doma sama brez pomoči.	Otrok njen prevajalec Zaprta je Ne more brez pomoči
INT 2	Skrbijo tudi v širši družini kar se tiče finančno, moški tudi gre z njo če potrebuje nekaj opraviti. Skrbijo tako da naj ne bi nič manjkal tem ženskam, drugo vprašanje je kje je tukaj njena avtonomnost da bi ona lahko sama nekaj naredila da bi se sama sporazumela. A je to sploh njena želja ali tradicija da ostane tako.	Moški skrbijo Kje je njena avtonomnost
INT 3	Najprej nam je uspelo pogovoriti se z kakšnim očetom, ker po na vadi so očetje govorili slovenski jezik, mame še niso, in so nam govorili da so najprej oni prišli v Slovenijo, pol pa družina, da živijo v Lipi in tko. Tudi so rekli da bi bilo dobro da se učijo slovenski jezik, in smo potem organizirali učenje slovenščine za starše, seveda predvsem za mame.	Po navadi očetje govorijo slovenski jezik, mame ne Tečaj slovenščine predvsem za mame
INT 3	Sproti smo se tudi mi marsikaj naučili, da nekatere mame ne smejo pridet, ker je v prostoru moška oseba, mi smo imeli dva moška sodelavca, pa je moral it v drugo pisarno ko mame pridejo na tečaj slovenščine	Nekatere ne smejo pridet, ker je v prostoru moška oseba
INT 3	Imamo primere deklice ki se poročijo s 16 let , mi pa želimo da se šolajo, da naredijo vozniški izpit . Tako da pridejo ocene proti drugimi zadevami	Deklice poroka 16 let
INT 3	Čeprav ona živi 10 let tukaj pa ne govori slovensko. Recimo iz Bosne, predvsem za ženske ko govorim, so zelo odprte, so delovne, poskušajo takoj delo poiskati. Makedonija, pač mame ki so muslimanke, so	10 let tukaj živi ne govori slovensko Iz Bosne zelo odprte delovne

	tako bolj doma, skrbijo za moške, otroke, da je kuhano.	Makedonija muslimanke skrbijo za moške so bolj doma
INT 3	Ona je mnenja da je slaba mama, če otroka vključi v vrtec. Tako je bila primer ena mama, ki ni dala fanta v vrtec, in je imel težave v šoli, pa smo jo svetovali da mlajšo hčerkico da v vrtec, in jo je dala. Zdaj pa nam je zelo zahvalna, ker hčerka nima težave v šoli. So razlike, ampak se mi zdi da mi nimamo neke slabe izkušnje.	Slaba mama če je otrok dala v vrtec
INT 4	Če so mame doma, pridejo sem na učenje slovenskega jezika. Če imajo bolnega otroka, jim pomagamo kako v zdravstvenem domu komunicirat. Kam napisat določeno dokumentacijo, v pravnih enotah.	Pomagamo kako v zdravstvenem domu komunicirat
INT 4	Mame so pa tiste, ki imajo veliko časa na voljo in jih poskušamo pridobiti. Povabimo jih, ampak je razlika, nekatere so zelo navdušene, nekatere se ne odzovejo, pridejo enkrat in nikoli več.	Nekatere navdušene, nekatere se ne odzovejo, pridejo enkrat in nikoli več.
Starši		
INT 1	Starše pa samo sociala zanima, kolk bojo dobili » Pa znate, pa nemam, nemam posla. Samo to poslušam. Tega včasih ni bilo.	Starše samo sociala zanima
INT 1	To me moti, da starši imajo brezplačen tečaj, MOL jih organizira in se ne odzivajo. Jaz razumem, da je težko pridet v tujo državo, ampak se ne trudijo, ko pridejo na govorilne, ja vse vas razumem, ampak mu vidiš v očeh da pojma nima kaj jaz govorim. Vse prelagajo samo na šolo, sami se zelo malo potrudijo	Imajo brezplačen tečaj, MOL jih organizira in se ne odzivajo
INT 1	Ko pride do tega da učenec mora ponavljati razred, takrat se nastop spremeni, takrat poznajo vsa prava, so zelo dobro informirani. Starši iz tistih vaseh, ne znajo pisati, pišejo veliko tiskano. Niso pismeni	Poznajo vsa prava, so zelo dobro informirani
INT 1	Oni se med sabo rangirajo. Tisti ki so tukaj že dolgo časa in imajo otroke rojene tukaj, so več vredni, ko kar tisti, ki so šele prišli sem.	Med sabo se rangirajo

INT 1	Moram povedati za eno Makedonko, nikoli prej ni bila v Sloveniji, ampak se je hitro naučila slovensko, in je tako lepo govorila, tudi je bila zaposlena, sem ji povedala, gospa svaka vam čast. Tukaj se vidi odnos do sebe in do otrok.	Hitro se je naučila slovensko, bila zaposlena. Tukaj se vidi odnos do sebe in do otrok.
INT 1	Bilo je drugače, ker so starši bili drugačni. Včasih je to bila ena država, in danes jim se ponuja več pomoči, ko kar je to bilo takrat.	Starši drugačni
INT 2	Ker starši niso imeli spodbujanja od svojih staršev, nimajo dovolj izobraževanja in znanja, ne morejo tega dati svojem otroku. Imela sem primer ko smo pomagali da se naučijo seštevati, in je mama prinesla telefon. Ko sem jo vprašala zakaj telefon, ona mu je doma delala nalogo na kalkulator , in ni vedela da je to kaj narobe, in otrok ni znal seštevati. Tako da največ je treba starše svetovat.	Nimajo dovolj izobraževanja in znanja Mama je prinesla telefon in seštevila na kalkulator
INT3	Mi smo lani organizirali sestanek za starše, povabili smo sedemdeset staršev prišli so štirje, to so vse otroci ki rabijo neko pomoč , imajo v šoli slabe ocene, so vedenjsko šibki ali jim doma ne morejo pomagati starši ker niso izobraženi, nimajo osnovno šolo. Prišli so tisti starši ki po navadi pridejo.	Povabili smo sedemdeset staršev prišli so štirje
INT2	Mi imamo dvakrat na leto sestanek, povabimo vse starše, in naredimo sestanek, ampak je odziv zelo slab. Če povabimo 40 se jih odzove 5, kljub temu da pazimo da je sestanek v popoldanskem času, se prilagajmo. Mi vedno rečemo pridite, pokličite in nas vprašajte. Rekla bi da glede učnega uspeha imajo preveč pričakovanja, premalo sodelovanja	Dvakrat na leto sestanek, odziv zelo slab. Če povabimo 40 se jih odzove 5
INT1	Ogromno jih pride sem, in je to odskočna deska za naprej, za Nemčijo recimo.	Odskočna deska za naprej, za Nemčijo
Otrok šola in dnevni center		
INT 4	Ko otroci imajo težave s integracijo v razredu, tukaj smo mi v boljši poziciji ko kar je šola, ker se tukaj bolj sprostijo, ni šolsko vzdušje. In nam potem rečejo, če ga	Mi smo v boljši poziciji ko kar je šola, ker se tukaj bolj sprostijo.

	zafrkavajo ker je mami ime Fata, ker je čistilka, in se potem pogovarjamo.	Se pogovarjamo
INT 4	Napredek se vidi seveda, posebej za otroke, ki hodijo redno v dnevni center, v njihovem razmišljanju, v učnem uspehu. Tukaj tudi govorijo v svojem jeziku, v šoli se tega izogibajo.	Napredek v učnem uspehu
INT 1	Jaz sem imela primer, enega fanta, povedal je samozavestno po nekaj mesecih, sej itak mene ne zanima, ker jaz bom šel naprej. Zelo samozavestno	Fant povedal- jaz bom šel naprej
INT 1	Zelo veliko izostajajo, učenci, imao je tata rođendan, nimajo opravičila za izostanke.	Izostajajo brez opravičila
INT 1	Jaz sem imela prejšnjo generacijo učencev priseljencev, da so imeli slab šolski uspeh, z učnimi težavami, z nerazumevanjem jezika, niso delali, starši niso sodelovali. Ko vprašam a ti pomagajo doma, pravi mama ne zna, ne razume, nočejo se naučiti, kako ti mama bo pomagala če ona ne zna niti pisati. Večinoma uporabljam ogromno časa za take učence, ostale pa zanemarim.	Slab šolski uspeh, z učnimi težavami, z nerazumevanjem jezika

Aktivnosti dnevnega centra		
INT 3	Glavni namen je bila lažja vključitev v šolo , pomoč pri učenju, pri delanju nalog pri učenju slovenskega jezika	lažja vključitev v šolo pomoč pri učenju pri delanju nalog
INT 3	Problem je bil, ker večina priseljencev živi v Lipi , to so zelo majhni prostori, so številčne družine in otrok nima dovolj	v naših prostorih so se učili in igrali, vsak dan do petih

	prostora za učenje. Tako da so se učenci v naših prostorih učili in igrali, vsak dan do petih	
INT 3	Potem smo za otroke organizirali plavalni tečaj, ker večinoma niso znali plavati in se niso v šoli tečaja udeleževali. V sodelovanju s fakulteto za šport smo organizirali te tečaje, in smo imeli posebej tečaj za deklice posebej za fantje. Razne zadeve smo delali z njimi, na primer vpis v knjižnico, s starši smo organizirali ogled muzejev, izlete, Tivoli, Rožnik. Za starše smo ponujali pomoč pisanja vlog za zaposlitev, za iskanje stanovanja, če so dobili kakšno odločbo, pritožbo, ponujali smo jim informacije glede tega.	Plavalni tečaj posebej tečaj za deklice posebej za fantje Vpis v knjižnico, ogledi muzejev, izleti, pomoč pisanja vlog za zaposlitev, za iskanje stanovanja, za odločbo, pritožbo, ponujali smo jim informacije glede tega.
INT 2	Mi smo lani organizirali sestanek za starše, povabili smo sedemdeset staršev prišli so štirje, to so vse otroci ki rabijo neko pomoč, imajo v šoli slabe ocene, so vedenjsko šibki ali jim doma ne morejo pomagati starši ker niso izobraženi, nimajo osnovno šolo. Prišli so tisti starši ki po navadi pridejo.	Povabili smo sedemdeset staršev prišli so štirje
INT 2	Če so učne težave, mi mislimo da je 90 % razlog, da otrok ima neke druge težave v ozadju in zato se ne more učiti. Težave nizka samozavest, težave v družini, prepiri pretepi revščina itn. Potem on to ima v mislih in šola ni neka briga. Zato se veliko pogovarjamo in pomagamo.	Težave- veliko se pogovarjamo
INT 2	Jaz razumem da učiteljica ima 30 učencev v razredu, in zato se temu bolj posvetimo v dnevnem centru. Zato tudi imamo in prostovoljce in individualno delo.	Individualno delo, prostovoljci
INT 2	Ne, oni rabijo pogovor, vseh jim je ko se skupno pogovarjamo, ampak se ne obračajo za individualni pogovor, ker se verjetno ne zavedajo da ga rabijo. Sodelavkam pa ne povejo npr. jaz imam doma težave.	Ne obračajo se za individualen pogovor
INT3	Odvisno je od finansiranja. Trenutno nas finansira MOL občina Ljubljana v manjši višini ko kar bi si mi želeli, in imamo več dela, ne pa toliko denarja.	Finansira nas MOL občina Ljubljana v manjši višini ko kar bi si mi želeli
INT 3	Tudi so rekli da bi bilo dobro da se učijo slovenski jezik, in smo potem organizirali	Učenje slovenščine, predvsem za mame

	učenje slovenščine za starše, seveda predvsem za mame	
INT 4	Zato su vedno konflikti v tem kaj mi želimo, kaj šola želi. Mi se izredno povezujemo s starši, če dobimo samo otroka je to premalo. Za uspešno vključevanje je tudi potrebna družina.	Mi se izredno povezujemo s starši
INT 4	Če so mame doma, pridejo sem na učenje slovenskega jezika. Če imajo bolnega otroka, jim pomagamo kako v zdravstvenem domu komunicirat. Kam napisat določeno dokumentacijo, v pravnih enotah	Jim pomagamo kako v zdravstvenem domu komunicirat. Kam napisat določeno dokumentacijo, v pravnih enotah
INT 4	Naš koncept ni takšen, ampak je večplasten. Ena dimenzija je da se z otrokom uči, druga je da se v sproščenem ozračju pogovarjamo o nekaterih stvari, tretja da ustvarjamo nekaj koristnega za otroka, če nekaj sami v svojem okolju in družini ne morejo imeti.	Večplasten koncept Učenje, pogovarjanje
Aktivnosti v šoli		
INT 1	Danes mi nudimo dodatno pomoč izven pouka, učenje jezika slovenščine, otrokom in staršem.	Učenje slovenščine
INT 1	Mi smo naredili tečaj slovenščine, na začetku jih se prijavilo 10, na uvodni sestanek jih je prišlo 7, in potem jih je hodilo od 2 do 5. Vem da niso mogli vedno pridet zaradi službe, ampak bi se vseeno lahko več odzvali. Nekatere so tudi doma pa ne pridejo.	Tečaj slovenščine
INT 1	Starši so glavna podpora svojim otrokom. Kar se tiče nasilje, pri nas je precej manj nasilja, ko kar ga je bilo včasih. Za našo šolo velja da smo se zelo umirili. Ker smo imeli delavnice, smo imeli zunanje sodelavce, ki so imeli delavnice. Ampak je še vedno prisotno medijsko nasilje- na spletu.	Smo imeli zunanje sodelavce, ki so imeli delavnice
INT 2	Mi imamo medkulturno prireditev, krasen projekt, kje so otroci predstavljali svojo kulturo, starši so pekli sladice in so bili vsi zadovoljni. Imeli smo projekt Evropska vas, kjer smo vsako leto spoznavali po dve ali tri nove države Evropske Unije. Letos pa je bil projekt medkulturno sodelovanje.	Medkulturno prireditev, otroci predstavljali svojo kulturo,. Imeli smo projekt Evropska vas, projekt medkulturno sodelovanje.
INT 2	Včasih tudi Slovenski otroci imajo problem z vključitvijo, seveda da vse obravnavamo enako, in ne delamo razlike med njimi.	Vse obravnavamo enako, in ne delamo razlike med njimi

	Načeloma učitelj pripravi skupino na novega učenca in je vseeno od kod je. Vedno delamo sociograme da vidimo če je nekdo izločen, in skozi redne ure poskusimo take stvari spremeniti. Ampak se za lastni prostor vsak otrok mora izboriti.	Sociogrami če je nekdo izločen,
Predlogi		
INT 2	Država tudi ima vlogo, da programe recimo, glede jezika naredi obvezne, če želiš živeti v državi. Najbolj bi bilo da je obvezno, da je dlje časa tečaj, pa bi bilo za vse lažje, ko je oseba več časa v stiku s slovenščino. Ker jezik je prvo, potem se pa gre naprej	Država- narediti obvezne programe
INT 3	Rada bi da poskušajo razumeti naše delovanje. Da poskušamo celostno pomagati otrokom in družinam, da ni samo to učno delo. Oni tudi samo vejo, težko je starše pridobiti, učence za učenje v naših prostorih. Šola je obvezna, vse dodatno ni. Pogosto učenci, ko je ura štiri, torej učna pomoč, spakirajo se in grejo. Tukaj pa mi brez staršev nič ne moremo.	Šola –razumeti delovanje dnevnega centra
INT 4	Potrebujemo seveda povezovanje, več sodelovanja s šolo, da več reklame delajo za nas, in da nas razumejo, da mi nismo samo tukaj da se otroci učijo. To je samo ena komponenta. V kurikulumu ministrstva da se naredi program, ko pride priseljen otrok, ne samo v smislu jezika ampak to kar smo že povedali, širše. Sigurno bi se otrok hitreje vključil, če bi bili drugi programi podpore, da se otrok počuti sprejeto.	Več povezovanja, sodelovanja, reklame Narediti program v kurikulumu ministrstva
INT 4	Mogoče da smo bolj inovativni, mogoče da jih ovira strah. Država bi tudi lahko ponujala obvezen program , bi mogoče to pomagalo glede sodelovanja.	Boljša inovativnost

